

SARKAN

Ауданның қоғамдық-саяси апталық газеті

Газет 1933 жылғы мамырдан шығады

• www.sarkan-gazeta.kz

• e-mail: Igiman01@mail.ru

• №33 (95189) 28 тамыз 2026 ж.

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ПӘН ОЛИМПИАДАЛАРЫ ЖЕҢІМПАЗДАРЫМЕН ЖӘНЕ ЖҮЛДЕГЕРЛЕРІМЕН КЕЗДЕСТІ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Ақордада халықаралық пән олимпиадаларында жеңімпаз атанып, жүлделі орындарға ие болған оқушылармен және студенттермен кездесті.

Салтанатты іс-шараға 21 лауреат, сондай-ақ олардың ұстаздары мен тәлімгерлері шақырылды. Физика, химия, биология, математика, информатика, география және лингвистика пәндерінен беделді білім сайысында топ жарған жеңімпаздардың алтауы – алтын медаль, он бірі – күміс, төртеуі – қола медаль иегерлері.

Президент білім сайысында үздік нәтижеге қол жеткізген дарынды жастарды жарқын жеңісімен құттықтап, оларға шынайы ризашылығын білдірді.

– Әрқайсыңыз әлемнің ең зияткер оқушыларымен бәсекеге түсіп, беделді білім додаларында топ жардыңыздар. Көк Туымызды биікке көтеріп, еліміздің абырой-беделін арттыруға мол үлес қосып жүрсіздер. Біз сіздерді мақтан тұтамыз. Қазақстанның жарқын болашағы – ойы ұшқыр, білімді, дарынды жастардың қолында. Мен Мемлекет басшысы ретінде бәріңізге зор ризашылығымды білдіремін. Сіздер ел мақтанышы деген атқа лайықсыздар! – деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев табанды еңбек, үздіксіз ізденумен жеңіп алған әр медальдің бағасы қымбат, маңызы зор екенін атап өтті.

– Сағаттап оқу, айлар бойы дайындық жүргізу, жылдар бойы биік мақсатқа ұмтылу үшін, ең алдымен, қажырлы қайрат пен мықты күш-жігер керек. Ұлы Абай да «Үш-ақ нәрсе адамның қасиеті: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек» деп өсиет айтты. Сіздер әрқайсыңыз көп ұзамай білікті инженер, көрнекті ғалым, мықты маман боласыздар. Жаңа технологияларды ойлап тауып, еліміздің өркендеуіне, әлемнің дамуына ықпал ететін жаңалық ашасыздар. Мен бұған кәміл сенемін, – деді Президент.

Мемлекет басшысының айтуынша, Қазақстан – нағыз дарынды жастардың елі. Ұл-қыздарымыз барлық бағытта, әсіресе, білім саласында үздіктер қатарынан көрініп келеді.

– Биыл оқушыларымыз 44 халықаралық олимпиада мен ғылыми сайысқа қатысып, мыңнан астам медаль жеңіп алды. Оның 200-ден астамы – алтын

медаль. Мұны тамаша жетістік деуге болады. Осы тұста халықаралық физика олимпиадасында керемет өнер көрсеткен оқушыларды ерекше атап өткім келеді. Беделді бәсекеге қатысқан бес талапкеріміздің бесеуі де алтын медаль алып, жеңімпаз атанды. Бұл – бұрын-соңды болмаған бірегей көрсеткіш. Жалпы, біз барлық бағыттар бойынша осындай үздік нәтижеге ұмтылуымыз керек. Қазақстан жастарының әлеуеті оған толық жетеді, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент қазір еліміз тарихи өрлеу кезеңіне қадам басқанына назар аударды.

– Біз бір ел, бір халық болып ауқымды реформаларды жүзеге асырдық. Жаңа Конституциямызды қабылдадық. Еліміздің бас құжатында ғылым мен білімге, инновацияға басымдық бердік. Ең бастысы, жаңа Конституция өскелең ұрпақтың игілігі үшін жазылды. Кеше ғана тарихымызда тұңғыш рет Құрылтай сайлауы өтті. Бұл сайлау сәтті, мінсіз ұйымдастырылды деп айтсақ, қате болмас. Осы мүмкіндікті пайдаланып, бүкіл халқымызға азаматтық кемелдік танытып, жаңару стратегиямызды қолдағаны үшін мың да бір алғысымды айтамын. Сайлау кезінде бір топ байқаушылар, соның ішінде халықаралық байқаушылар өте тиімді жұмыс істеді. Оларға да зор ризашылығымды білдіремін. Сондай-ақ Орталық сайлау комиссиясының мүшелеріне рахметімді айтамын. Олар

өте табанды қызмет атқарды, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Осы орайда Президент мемлекет тарапынан барша дарынды жастарға әрдайым қолдау көрсетілетінін, жастардың сапалы білім алып, жан-жақты дамуы үшін барынша жағдай жасалатынын жеткізді.

– Әлем тез өзгеріп жатқаны соншалық, таяу келешекте не боларын ешкім тап басып айта алмайды. Бірақ білімге құштарлық, өз күшіңе сену, табанды еңбек кез келген уақытта табысқа жетелейтінін ұмытпауымыз керек. Келешек туралы бір нәрсені сеніммен айтуға болады – түбі адам капиталын дамытуға және жаңа технологияларды экономика мен қоғамның барлық саласына енгізуге баса мән берген елдер озады. Қазақстанның қарқынды дамуын қамтамасыз ету үшін биыл «Цифрландыру және жасанды интеллект жылы» деп жарияланды. Сіздер, талантты жастар осы жасампаз үдерістердің алдыңғы шебінде жүресіздер. Қазақстан жастары Сіздерге қарап бой түзейді, үлгі алады. Білім мен ғылым, инновация мен озық технология – бүгінгі дәуірдің басты қаруы. Жаһандық бәсекеде білімді, зияткер елдер ғана алға шығады. Сондықтан мен сіздерді «Қазіргі заманның нағыз батырлары» деп санаймын. Мен қазақ жастарының отаншыл, білімпаз, еңбекқор болғанын қалаймын. Олар елге жанашыр, табиғатқа қамқор, нағыз адал азамат болуын тілеймін. Атап айтқанда,

еріктілердің еңбегін жоғары бағалаймын, қолдаймын. Мен жастарға сенемін! – деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев өскелең ұрпақтың талантын шыңдап, білім берген ұстаздар қауымына алғыс айтты.

– Қазір біздің ортамызда саналы ұрпақ тәрбиелеп, оларды үздіктер қатарына қосқан ұлағатты ұстаздар отыр. Сіздердің ерен еңбектеріңіз зор құрметке лайық. Қабілетті балаларды оқытып, оларды халықаралық жарыстарға даярлайтын педагогтерге шынайы ризашылығымды білдіремін. Бұл – ең ізгі іс. Сіздердің еңбектеріңізді мемлекет міндетті түрде ескереді. Үкімет пен өңір басшыларына осындай тапсырма беріледі, – деді Президент.

Мемлекет басшысы салтанатты рәсімде халықаралық пән олимпиадаларында алтын, күміс және қола медаль иеленген оқушылар мен студенттерге сәйкесінше 1500, 1000 және 500 айлық есептік көрсеткіш көлемінде қаржылай сыйақысы бар сертификаттарды табыстады.

Ал шәкірттері беделді халықаралық жарыста топ жарған ұстаздар мен тәлімгерлер жоғары мемлекеттік наградалармен марапатталды. Атап айтқанда, Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жарлығымен білім беру саласындағы аса үздік жетістіктері және Қазақстан Республикасына сіңірген айрықша еңбегі үшін Астана қаласындағы Назарбаев зияткерлік мектебінің мұғалімі Мейрамгүл Кенжехановаға, Алматы қаласындағы №134 лицей мұғалімі Ирина Нестеренкоға – «Құрмет» ордені, «Edlight Academy» әдіскері Жанболат Жолгелдиевке, Қарағанды қаласындағы Назарбаев зияткерлік мектебінің мұғалімі Қарлығаш Жолдыбаеваға, «Haileybury Almaty» мектебінің мұғалімі Владимир Жукке, Өскемен қаласы Білім-инновация лицейінің мұғалімі Айгүл Сейітдәулетке – «Ерен еңбегі үшін» медалі, Қызылорда қаласындағы Білім-инновация лицей-интернатының мұғалімі Батыр Жарқынға, Талды-қорған қаласындағы №24 лицей мұғалімі Меруерт Аббаеваға, Павлодар қаласындағы Білім-инновация лицей-интернатының мұғалімі Олжас Әмзеевке, Алматы қаласындағы Республикалық физика-математика мектебінің мұғалімі Бақыт Мамышевке «Шапағат» медалі берілді.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі

Қадірлі ұстаздар! Құрметті қауым!

Ең алдымен, баршаңызды дәстүрлі Тамыз конференциясының ашылуымен құттықтаймын! Бүгінгі жиынға Қазақстанның барлық аймағынан ұлағатты ұстаздар арнайы келіп отыр.

Мықты мұғалім – сапалы ұлттың тірегі, бұл – нағыз ақиқат.

Бүгін өте ұтымды, мазмұнды баяндамаларды тыңдадық, тиімді пікірлер мен ұсыныстар айтылды. Сөз сөйлеген ұстаздарға, бүкіл мұғалімдер қауымына ризашылығымды, ілтипатымды білдіремін. Тісті министрлік, жалпы Үкімет айтылған мәселелерді үнемі назарда

ұстауы керек. Бұл жұмысты аса маңызды стратегиялық міндет деп түсіну қажет.

Ұстазды ұлықтаған елдің келешегі жарқын болары айдан анық. Ұлы Абай 38-ші қара сөзінде адамның адамдығы жақсы ұстаздан болатынын айтқан. Сіздер жас буынға терең білім беріп, саналы, озық ойлы және отаншыл ұрпақ тәрбиелеуге зор еңбек сіңіріп жүрсіздер. Осылайша, бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастыруға атсалысып келесіздер.

Биылғы Тамыз конференциясы еліміздегі ауқымды өзгерістер кезеңіне тұспа-тұс келді. Бәріміз бір ел болып, түбегейлі реформаларды ойдағыдай жүзеге асырдық. Наурыз айында өткен

жалпыұлттық референдум нәтижесінде жаңа Халық Конституциясы қабылданды. Тұтас қоғам қолдаған Ата заң бірінші шілде күні күшіне енді. Бұл – еліміз үшін маңызы ерекше тарихи оқиға.

Бас құжатта тұңғыш рет білім саласына айрықша мән берілді, яғни адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамыту еліміздің стратегиялық бағыты ретінде айқындалды. Қазір бүкіл билік жүйесін және қоғамдық институттарды ауқымды жаңғырту жұмысы жүріп жатыр.

Осыдан бірнеше күн бұрын алғашқы Құрылтай сайлауы өтті. Ал кеше оның нәтижелері шықты. Бұл өте маңызды саяси науқан, саяси іс-шара деп те айтуға бола-

ды, шын мәнінде, бұрын-соңды болмаған жоғары деңгейде ұйымдастырылды. Осы істе Орталық сайлау комиссиясы үлкен рөл атқарды. Сайлау үдерісіне дұрыс шешімдер, соның ішінде жасанды интеллект технологиясы енгізілуде. Мұндай әдіс-тәсілдер науқанның сапасын арттыра түсті.

Сондай-ақ сайлауға шетелдік байқаушылар тарапынан да қызығушылық жоғары болды. Халықаралық қауымдастық сайлау нәтижесін мойындады, оның ұлттық заңнамаға және барлық талаптарға сай өткенін атап өтті.

(Жалғасы 2,3-беттерде).

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі

(Жалғасы. Басы 1-бетте).

Мен бүгін Конституцияның 46-бабына сәйкес бірінші шақырылымдағы Құрылтайдың бірінші сессиясын шақыру туралы Жарлыққа қол қойдым. Алқалы жиын 28 тамыз күні болады. Оған дейін Құрылтайға өткен партиялар депутаттардың тізімін әзірлеуге тиіс.

Жалпы, Құрылтай сайлауы еліміздің қоғамдық-саяси өміріне үлкен өзгеріс әкелді. Партиялар ұсынған тізімге тәжірибесі мол түрлі мамандық иелерімен қатар, саясатқа жаңадан келген азаматтар да енді. Олардың қатарында қабілетті жастар, соның ішінде Президенттің кадрлық резервінің мүшелері бар. Жаңа буын өкілдері саяси науқанды жандандыра түскені сөзсіз. Халыққа адал қызмет еткісі келетін, жауапкершіліктен тайсалмайтын, жаңашыл адамдардың бәріне бірдей мүмкіндік берілді. Түптеп келгенде, бұл – қалыпты, яғни эволюциялық үдеріс.

Осы орайда саяси партиялардың белсенділігін, олардың идеологиялық ұстанымдарын, кәсіби деңгейін ерекше атап өткім келеді. Саяси дода кезінде ел болашағына тікелей ықпал ететін ұтымды ұсыныстар айтылды. Сайлаушылар да бұл жұмыстан тыс қалған жоқ, олар әр мәселе бойынша өз пікірлерін ашық білдіріп отырды. Бұл үгіт-насихат кезінде болған ұлттық теледебаттардан, ақпарат алаңындағы ашық пікірталастардан анық байқалды.

Осылайша, қоғамда өзара құрмет пен жауапкершілік және пікір алуандығы құндылықтары орнығып жатыр, жаңа саяси мәдениет қалыптасуда.

Қадірлі ұстаздар!

Ұлтымыздың келешегін айқындайтын тарихи өзгерістер табысты болуы үшін, ең алдымен, қоғамдық сана жаңғыруға тиіс. Бұл істе мәртебелі мамандық иесі – мұғалімнің рөлі айрықша маңызды. Өлемді ең дамыған технология өзгертуі мүмкін. Ал адамды, оның дүниетанымын өзгерту – нағыз ұстаздың ғана қолынан келетін іс. Сондықтан мемлекет білім жүйесін дамытуға әрдайым баса назар аударады.

Соңғы жеті жылда бұл салаға бөлінетін қаржы үш есе артып, 6,4 триллион теңгеге жетті. Кейінгі бес жылдың ішінде 1 миллионнан астам оқушыға арналған 1120 мектеп салынды. 5 мыңнан астам ауыл мектебінің материалдық-техникалық қоры жаңартылды. Білім ошақтарында 7 мыңнан астам заманауи үлгідегі пән кабинеттері жасақталды.

Өздеріңізге мәлім, осыдан екі жыл бұрын менің тікелей тапсырмаммен «Келешек мектептері» жобасы бастау алды. Осы жоба аясында 460 мың оқушыға арналған 217 мектеп салынды. Заманауи мектептердің жаңа стандарты пайда болды десек, артық болмайды. Алайда, біз әрбір өңірде, соның ішінде мектептерге сұраныс бар аудандарда сапалы оқу орындарының құрылысын міндетті түрде жалғастырамыз. Бұл – алдымызда тұрған мемлекеттік маңызға ие аса өзекті міндет. Уақытты созбай жұмысқа кірісуіміз керек, келесі жылы құрылыс барысы қарқынды болуы қажет.

Ұстаздың беделін нығайтып, оларды жан-жақты қолдау үшін белсенді жұмыс атқарылып жатыр. «Педагог мәртебесі туралы» арнайы заң қабылданды. Биыл бұл заңға толықтыру енгізіліп, ұстаздарға қосымша құқықтық және әлеуметтік көпірліктер берілді. 5 қазан күні ұстаздардың кәсіби мерекесі ретінде нақты бекітілді.

Мемлекеттік марапаттар тізіміне «Қазақстанның еңбек сіңірген ұстазы» атағы енгізілді. Бұл мәртебелі наградамен марапатталған тұлғаларға қомақты сыйақы беріліп жатыр. Қазірдің өзінде 100-ге жуық мұғалім марапатталды. Басқа да лайықты ұстаздар мемлекет назарынан тыс қалмай, осы құрметті атаққа ие бола-

ры күмәнсіз. Соңғы үш жылда еліміздегі 3 мұғалімге ең жоғары мемлекеттік награда – «Қазақстанның Еңбек Ері» атағы берілді. Бұл ұстаздар қауымына деген айрықша құрметтің белгісі екені сөзсіз.

TALIS-2024 (The OECD Teaching and Learning International Survey) зерттеуінің нәтижесіне сәйкес, Қазақстан мұғалімдердің беделін нығайту көрсеткіші жөнінен екінші орында тұр. Сондай-ақ ұстаздардың еңбекақыға қанағаттану өлшемі бойынша еліміз өлемдегі алғашқы бес мемлекеттің қатарына кіреді. Атап айтқанда, ұстаздардың 95 пайызы өз жұмысына көңілі толатынын айтқан. Ал 80 пайызы осы мамандықты қайта таңдауға дайын екенін жеткізген.

Баршаңызға зор алғыс!

Ұстазды қадірлей білу – өркениетті қоғамға тән қасиет. Біз ұлт сапасын арттырамыз десек, бірінші кезекте мұғалімдерге барынша қолдау көрсетуіміз керек. Бұл – мен үшін мызғымас ұстаным.

Жалпы, еліміздегі білім саласын дамыту үшін көп жұмыс атқарылды. Нақты нәтижелер де бар. Былтыр оқушыларымыз 30-дан астам беделді халықаралық олимпиада мен ғылыми жобаға қатысып, мыңнан астам медаль жеңіп алды.

Ауыл мектебінен шыққан республикалық олимпиада жүлдегерінің саны 10 есе ұлғайды. Осылайша, қала мен ауыл мектебіндегі білім сапасының алшақтығы айтарлықтай азайып келеді. Алайда арқаны кеңге салуға әлі ерте, алдымызда көп жұмыс бар, оны тиімді атқаруымыз қажет.

Білім беру саласында әлі күнге дейін шешімін таппай отырған біраз түйткіл бар. Сондықтан бірқатар өзекті мәселеге арнайы тоқталғанды жөн деп санаймын.

БІРІНШІ. Оқу-ағарту саласындағы кадр тапшылығын жойып, ұстаздардың біліктілігін көтеру қажет.

Бұл бағытта жүйелі шаралар қолға алынуда, нақты жұмыс жүргізіліп жатыр. Соның арқасында білім саласын таңдаған жастардың қатары көбеюде. Бұл – жақсы үрдіс. Биылдың өзінде мектеп бітірген 12 мыңнан астам түлек педагогикалық мамандық бойынша мемлекеттік грант иегері атанды. Олардың 2 мыңнан астамы – мектепті «Алтын белгімен» бітіргендер. Дегенмен кадр мәселесін түпкілікті шешу үшін әлі де біраз шаруа атқарылуға тиіс.

Елімізге тағы да 5 мыңнан астам мұғалім керек. Себебі халық саны тұрақты түрде артып келеді. Соңғы жылдары салынып жатқан мектептердің саны да едәуір көп. Осы жағдай педагог мамандарға деген сұранысты арттырып отыр. Бұл мәселе бойынша министрлік тың тәсілдер ұсынуға тиіс.

Сонымен қатар мұғалімдердің біліктілігін көтеру мәселесіне ерекше назар аударған жөн. Алайда осы саладағы кезекті ауқымды реформаны жасаймыз деп, бүкіл оқу жүйесін қысқа мерзімде түбегейлі өзгертуге болмайды. Әйтпесе, бұрыннан қалған теріс нәтижелер осы аса маңызды саланың тас-талқанын

шығарғаны есімізде бар. Осындай сынақтар оқу саласына үлкен зиян әкелді. Тек реформа үшін жай ғана аты бар, заты жоқ реформалар жүргізуді доғару қажет. Басқа сөзбен айтқанда, реформаларды, өзгерістерді, өріне, жүргізу керек, бірақ ондай өзгерістер мұғалімдерді әбден шаршатып, оларды күйзеліске ұшыратпауы керек.

Әрбір реформаны, әсіресе, білім саласындағы реформаны жүзеге асыру алдында оны жан-жақты саралау қажет, оның тиімділігіне әбден көз жеткізу керек. Реформа, бұл – бастапқы сынақ, эксперимент емес, бұл – жауапты шешім мен іс-шара. Үкімет педагогикалық жоғары оқу орындарының қызметін қайта қарау кезінде бұл мәселені міндетті түрде ескеруге тиіс.

Ұстаздарды мектеппен балабақшадағы жұмыстың кәсіби ерекшеліктеріне барынша бейімдейтін бірыңғай жүйе құру қажет деген ұсыныс бар екен. Оны жан-жақты қарап, қажет болса, іске асыру керек. Бұл іске әдістемелік орталықтар, мектепке дейінгі, орта және қосымша білім беру мекемелері белсене атсалысуға тиіс. Осы салаға жауапты министрліктер педагогтердің жаңа буынын даярлау үшін күш жұмылдыруы керек. Бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарып, жұмыла әрекет ету қажет.

Өздеріңізге мәлім, мұғалімдерге кәсіби қолдау көрсету үшін «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы құрылды. Бірақ бүгінде бұл ұйымның жұмысы мардымсыз деуге болады. Мәселен, маған ұстаздардан аттестация ережесін қайта қарау туралы көптеген өтініш келіп түсті. Мұғалімдер артық жүктеменің және қағазбастылықтың көп екенін айтып, шағымданып отыр.

Осыған орай, мен педагогтерді аттестациядан өткізу талаптарын оңтайландыру, жетілдіру жөнінде нақты тапсырма бердім. Бұл жерде бағалаудан мүлде бас тарту немесе оны күрделендіру туралы сөз болып отырған жоқ.

Білімді әділ бағалау – білім беру жүйесінің өзегі. Бізге мейлінше түсінікті әрі ашық жүйе керек. Бұл – өте маңызды мәселе, оны қарастырған кезде жоғары жауапкершілік пен мінсіз кәсібилік таныту қажет. Тиісті министрлік бұл мәселемен айналысып, көп ұзамай нақты ұсыныстар беруге тиіс.

Біліктілікті көтеру бағдарламаларына жаңа Конституция құндылықтарын, сондай-ақ, «Заң мен тәртіп», «Адал азамат», «Таза Қазақстан» идеяларын енгізген жөн, бұл қызметтік міндет деп айтуға болады.

ЕКІНШІ мәселе. Аймақтар арасындағы білім сапасына қатысты алшақтықты жою қажет.

Осы тұста Ұлттық бірыңғай тестілеудің биылғы нәтижелеріне тоқталғым келеді. Мәселен, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Қостанай облыстарының, сондай-ақ, Астана және Алматы қалаларының түлектері жоғары көрсеткішке қол жеткізді. Ал Түркістан, Ұлытау, Атырау, Ақтөбе және Алматы облыстарындағы жағдай жақсы деп айту қиын.

Әсіресе, тиісті министрлік пен әкімдік Түркістан облысындағы ахуалға назар аударуы керек. PISA ұйымының зерттеуі де Түркістан облысындағы білім сапасының мәз емес екенін көрсетті. Бұл – аймақтың оқу-ағарту жүйесінде олқылықтар әлі бар деген сөз. Бірақ облыстағы жағдайды дағдарыс деп те айтуға болмайды.

Мәселе мынада: облыста білім алып жатқан оқушылардың 75 пайызға жуығы ауылда тұрады. Олардың жан-жақты және қарқынды дамуы үшін қолайлы жағдай жасалуға тиіс. Қажетті инфрақұрылым салып, шалғай елді мекендерге мықты мамандарды тартқан жөн. Бұл – Үкіметтің және әкімдіктердің алдында тұрған жедел міндет, жұмысты жоспарлы түрде тездетіп

атқарып, нақты нәтижелерге қол жеткізу қажет. Жалпы, төмен нәтиже көрсеткен барлық аймақтың әкімдері бұл бағыттағы жұмысты күшейтуі керек. Үкіметке осы жұмысты тиімді үйлестіруді тапсырамын.

Бұдан бөлек, Президент Әкімшілігіне Үкіметпен бірлесіп, төмен нәтиже көрсеткен облыстарға нақты көмек көрсетуді, мысалы, арнайы талдау жүргізуді тапсырамын. Ал Үкімет білім жүйесінің тиімділігін арттыра түсетін жан-жақты зерттелген шешімдер ұсынуға тиіс. Бұл мәселеде жетістікке ие болған мектептер мен даму институттарының мүмкіндіктерін кеңінен пайдаланған жөн.

Құзырлы министрлік орта білімнің мазмұнын заман талабына сай жаңғыртуы қажет. Мысалы, тарихи аңыздар мен шындыққа сай келмейтін оқиғалардың орнына өскелең ұрпаққа ілгерілеуге, прогреске бағытталған пәндерді оқыту қажет. Ал тиісті бағдарламаларды даярлау, бұл – министрліктің жедел мақсаты.

«Келешек мектептері» инновациялық шешімдерді енгізу және ұлттық білім беру үлгісін қалыптастыру ісінде маңызды рөл атқаруы керек. Осы орайда Ыбырай Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясына зор жауапкершілік жүктеледі.

Алдағы үш жыл ішінде «Келешек мектептері» білім берудің озық тәжірибелерін сынақтан өткізетін орталыққа айналуға тиіс.

Білім жолы – сынағы мен қиындығы көп жол. Осы жолда табысқа жетіп, бейнеттің зейнетін көру үшін, ең алдымен, табанды еңбек ету қажет. Түптеп келгенде, бәріміздің мақсатымыз – бір, мүддеміз – ортақ екенін естен шығармаған абзал.

Бұл орайда бір мәселеге арнайы тоқталып өткім келеді. Көбіңізге белгілі, әлеуметтік желіде білім саласына қатысты қызу пікірталастар болып тұрады. Кейде мұндай дау-дамайларға білім жүйесінің бұрынғы және қазіргі лауазымды тұлғалары араласып жататыны көзге түсетін болды.

Өкінішке қарай, осындай тартыстар білім саласына пайдасын тигізеді деп айту қиын. Өркениетті пікірталастардың орнына айқай-шу мен даңғазаны тыңдап отыруға мәжбүрміз. Тіпті ұстаздар қауымы да ондай пікірталастардың түпкі мәнін түсіне алмай дал болуда.

Өріне, балалардың болашағы үшін алаңдап, ұтымды ұсыныстар білдіру – бір бөлек әңгіме. Ал жанашыр болып емес, жақсы атты болу үшін пікір білдіру – тіптен басқа мәселе. Өнбейтін дауды қуып, өрісімізді кеңейте алмайтынымыз анық.

Қазір бос, бұрыс сөздің уақыты емес, нақты, дұрыс істің дәуірі. Осыны ескерген жөн.

ҮШІНШІ. Жасанды интеллекті орта білім беру жүйесіне енгізу.

Жаңа цифрлық дәуірге қадам басқан тұста адами капитал дамудың аса маңызды факторына айналып отыр. Дәл осы бағытта Қазақстанның әлеуеті зор.

Балаларымыз – талантты. Өлемде жоғары бәсекеге қабілетті екенін көрсетіп жүр. Бірер күн бұрын Ақордаға лайықты марапаттарын алу үшін халықаралық зияткерлік олимпиада жеңімпаздары арнайы келді. Осы оқу жылында дарынды балаларды қосымша ынталандыру шараларын қабылдауды тапсырдым. Олимпиададағы табыстарына ғана емес, ғылыми жобалар байқауындағы жеңістері үшін де ақшалай сыйақы беріледі.

Озық технологиялар мен жастардың зияткерлік әлеуеті үйлесім тауып, қазірдің өзінде елеулі экономикалық нәтиже беріп отыр. Жаңа стартаптар ашылып, алғашқы «сыңармүйіз стартаптар» пайда болды. Осы тәжірибені кеңейту үшін білім беруді басты орынға қоятын инновациялық экожүйе құру қажет. Сол себепті Цифрландыру және жасанды интеллект жылы аясында саланы басқарудың платформалық үлгісіне көшу басталды.

(Жалғасы 3-бетте).

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі

(Соңы. Басы 1,2-беттерде).

Білім беру базасын жаңғырту қолға алынды. Яғни бүкіл мемлекеттік сервис пен қызмет біріктіріледі. Мұғалімдер уақыт алатын шаруадан арылады. Әсіресе, соңғысы өте маңызды. Педагогтерді ығыр қылатын қағазбастылықтан, бітпейтін есептен, аттестациядан өту талабынан және басқа да пайдасыз тексерістерден босату керек.

Мұғалімдерді жөндеу жұмыстарына, оқу процесіне тікелей қатысы жоқ түрлі қоғамдық іс-шараларға тартқаны туралы жаңалықтар ара-тұра шығып жатады. Бұл жөнінде әлдеқашан келіскенбіз. Бұған жол беруге болмайды.

Оқу-ағарту министрлігі мен әкімдіктер басқармалары, ең алдымен, құқықтық-нормативтік актілер мен саланы реттеу базасын жетілдірумен, оқу үдерісін тиімді ұйымдастырумен және білім беру бағдарламаларын мұқият саралаумен айналысуы қажет.

Жақында Үкімет жұртшылыққа нәтижелі жұмыстың қорытындысын жариялады. Мектеп оқулықтарынан 700-ден астам өрескел қате табылған. Мұның бәрі орта білімнің сапасына нұқсан келтіреді десек, артық айтқандық емес.

Өлгіде ғана тексерілмеген тарихи деректер мен оқиғалар сипатталатын, балаларға жалған «қаһармандар» мен олардың «ерлігі» жөнінде әңгімелейтін аңыздар енген оқу материалдарын қайта қарау қажет екенін айттым. Жалған, ойдан құрастырылған мәліметтер тарату арқылы балаларды отаншылдыққа тәрбиелеу жақсылыққа апармайды. Бұл халқымыздың ар-ұжданына қайшы.

Ұдайы жапа шеккен ұлт кейпінен арылуымыз керек. Бұл жөнінде үнемі айтып келемін. Біздің кейбір қаламгерлеріміз «мұң» деген сөзді жақсы көреді: «жүрегімде мұң, көзімде мұң»! Мұң-қайғы жастық шаққа, жастарға жараспайды. Жастарымыз өз халқының тарихын дұрыс түсіне отырып, болашаққа үмітпен және сеніммен қарауға тиіс. Еліміздің жастары оптимист болып, еңсере алмайтын қиындық жоқ екенін білуі қажет. Біз өз күш-қуатымызға сенетін, мықты ұлтқа айналуымыз керек. Мұң, қайғы, күйзеліс – жастарымызға жат нәрсе болуға тиіс.

Биыл мамыр айында Орта білім беру жүйесіне жасанды интеллектіні ендіру жөніндегі шаралар туралы арнайы Жарлыққа қол қойдым. Алайда жаңа оқу жылының қарсаңында тапсырма тиісті деңгейде орындалмады. Бұл – үлкен кемшілік. Себебі неде? Қалай болғанда да технология қарыштап дамыған заманда мұндайға жол беруге болмайды. Балалар мен педагогтердің жасанды интеллектіні жүйелі әрі дұрыс қолдану тәртібін белгілейтін пәрменді шараларды шұғыл қабылдау қажет. Жастар, әсіресе, ауыл жастары цифрлық құрылғыларды, мәселен, смартфонды тұрақты табыс табуға пайдалана білуі керек. Сіздерді құлаққағыс етейін, Жолдауда осы жөнінде нақты міндет қоямын.

Бізге цифрлық мемлекеттен цифрлық халық экономикасы деген түсінікке көшу қажет. Басқаша айтқанда, жасанды интеллект пен оның мүмкіндіктері ермек емес, кіріс көзі болуға тиіс. Жоғары білім саласында жасанды интеллектіні пайдаланудың этикалық, құқықтық және ұйымдастыру ерекшеліктерін ескеретін ортақ стандарт бар. Үкімет дәл осындай стандартты орта және кәсіптік-техникалық білім беру жүйесіне де енгізуі қажет.

Жаңа формация мамандарын даярлауды орта білімнен бөліп қарауға болмайды. Төменнен жоғары қарай біртұтас жүйе болғаны жөн. Осы орайда, 18 жасқа толған жасөспірімдердің мектеп парчасында отырғаны қаншалықты дұрыс деген орынды сауал туады. Әдетте Назарбаев зияткерлік мектептерінде және жекеменшік білім ошақтарында солай қалыптасқан. Қазіргі балалар физиологиялық тұрғыдан тез жетілетінін ескерсек, бұл қаншалықты ақылға қонымды? Министрлік осы мәселені қарастырып, қажет болса тиісті шешім жолдарын ұсынады деп ойлаймын. Кон-

ституциямызда жалпыға бірдей білім беру стандарты белгіленген. Мұны міндетті түрде ескеру керек.

Қыркүйекте Жасанды интеллект университеті ашылады. Бірақ бұл жеткіліксіз деп ойлаймын. Үкімет Қытайдың жаңа технологияларды меңгерудегі жетістігі мен тәжірибесін ескере отырып, Астанада Қазақстан-Қытай жасанды интеллект мектебін ашу мәселесін пысықтағаны жөн.

ТӨРТИНШІ мәселе. Балаларды қорғау және олардың жан-жақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасау – аса маңызды міндет.

Бұл – мемлекет саясатындағы негізгі басымдықтың бірі. ЮНИСЕФ Қазақстанның осы салада Орталық Азия елдеріне ғана емес, Еуропадағы бірқатар мемлекетке үлгі бола алатынын мәлімдеп отыр. Бұл халықаралық ұйымға ризашылығымды білдіремін.

Шын мәнінде, біз бұл бағытта көп жұмыс атқардық. 2024 жылдан бері «Ұлттық қор – балаларға» бағдарламасы аясында 7 миллионға жуық баланың есепшотына қаражат аударылды. 2024 жылы – 695,5 миллион доллар, 2025 жылы – 888,8 миллион доллар, 2026 жылы – 901,7 миллион доллар болды. Бұл жұмыс еліміздің үлкен жетістігі екені сөзсіз. Көптеген мемлекет балаларға арналған осындай ақымды қолдау саясатын жүргізе алмай отыр.

Жыл басынан бері «Қазақстан балалары» тұжырымдамасы жүзеге асырыла бастады. Бұл құжатта өскелең ұрпақты қолдауға арналған шаралардың бәрі көрініс тапты. Барлық аймақта балалардың құқықтарын қорғау басқармалары, сондай-ақ, психологиялық қолдау орталықтары құрылды.

Бұған қоса, инклюзивті білім беру жүйесі қарқынды дамып келеді. Бірақ шешімін таппаған түйткілдер де бар. Мәселен, ақпараттың шамадан тыс көбейіп кетуі қоғамға, соның ішінде жас ұрпаққа кері әсерін тигізе бастады. Мұндай ахуал азаматтардың жұмыс қабілетін төмендетеді. Бұл, әсіресе, болмыс-бітімі енді қалыптасып келе жатқан балалар үшін өте қауіпті.

Әлеуметтік желілер, цифрлық платформалар, жасанды интеллект пен агрессивті маркетинг балалар дүниетанымына отбасы мен мектептен кем әсер етпейді. Өскелең ұрпақтың психологиялық саулығы мен эмоциялық тұрақтылығы, адамгершілік тәрбиесі ұлттық қауіпсіздікке және елдің орнықты дамуына ықпал ететін маңызды факторға айналды.

Қазіргі жағдай 2018 жылы қабылдаған «Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы» Заңды қайта қарауды және елеулі өзгерістер енгізуді талап етеді. Үкімет 16 жасқа толмаған пайдаланушыларға әлеуметтік желіде тіркелуге тыйым салатын заң жобасын әзірледі (биыл маусым айында Парламент қарауына ұсынылды). Құрылтайдың бірінші сессиясының ашылуында депутаттарға осы мәселені қарастыруды ұсынамын.

Көптеген озық елдер осы іспеттес шаралар қабылдады. Бізге де балалардың психологиялық жай-күйіне төнген қауіптің салдарымен күресуді доғарып, алдын алатын кез келді деп ойлаймын. Әйтпесе бұл қоғамның тұрақтылығына кері әсерін тигізеді.

Үкімет балаларды қорғау мақсатында мазмұнды (контентті) сүзгіден өткізу шараларын қабылдағаны жөн. Белгілі бір, мейлінше объективті себептерге байланысты жауапкершілікті ата-аналарға ғана артып қоя алмаймыз. Сондықтан балаларға арналған міндетті SIM-карталарды енгізу тәжірибесін жаппай таратуды тапсырамын. Бұл олардың ақпараттық иммунитетін қамтамасыз ете алады.

Тағы бір мәселе. Фаст-фудтың агрессивті жарнамасы қаптап кетті. Тез ішіп-желінетін тағам зиянды әдет қалыптастырады, денсаулық сақтау жүйесіне салмақ түсіреді, еліміздің еңбек

күші әлеуетіне теріс әсер етеді.

Дәрігерлердің бақылауында қант диабетіне шалдыққан 7 мыңға жуық бала бар. Олардың саны көбеймесе, азайып жатқан жоқ. Көптеген ел құрамында май, қант және тұз мөлшері жоғары өнімдердің жарнамасына тыйым салады немесе шектеу қояды. Бұл өте күрделі мәселе. Түрлі шетін тұстары, пікірталастарға негіз болған медициналық, тіпті саяси астары бар. Дегенмен Үкімет, ең алдымен, балаларымыздың саулығын ойлап, аталған проблеманың ұңғыл-шұңғылын мұқият зерделеуі керек.

БЕСІНШІ. Бала тәрбиесі мәселесіне баса мән беру қажет.

Қоғамда заң мен тәртіпке, тазалыққа, мәдениеттілікке негізделген жаңа этика қалыптастыру ісі дәл осы маңызды миссияны жүзеге асырудан басталады. Қазір елімізде 7 миллионға жуық бала бар. Жастармен қоса есептегенде олардың үлесі халық санының жартысына жуықтайды.

Еліміздің келешегі жарқын болсын десек, ең алдымен, ұлағатты ұрпақ тәрбиелеуіміз керек. Жастардың бойына отаншылдық, білімпаздық, еңбекқорлық құндылықтарын сіңіруіміз қажет. Әйтпесе, салынған мектептерден, білім саласындағы инновациялық шешімдерден еш нәтиже болмасы анық. Бұл тұрғыдан алғанда, оқу-ағарту саласы айрықша рөл атқаратыны баршаға мәлім.

Мектептер сапалы біліммен қатар тағылымды тәрбиенің ошағы болуы керек. Балалар мектепке зор ынтамен баруы қажет. Олар мектепті білім алатын, құрдастарымен араласатын және өміріндегі ең тамаша жылдарды – балалық пен жастық шақтың шынайы ғажап кезеңдерін өткізетін өз үйіндей қабылдауға тиіс. Қалай болғанда да, жағдай дәл солай болуы қажет.

Тағы бір өзекті мәселе. Біз жастардың құқықтық сауатын арттыруға баса мән беруіміз керек. Менің тапсырмам бойынша осы жылдан бастап мектептерде «Құқық негіздері» пәні оқытылатын болды. Бұдан бөлек, оқу бағдарламасына «Конституция негіздері» және «Заң мен тәртіп» курстары енгізіледі. Негізгі мақсат: тек заңды сақтайтын, Конституцияны сыйлайтын жастар ғана жарқын келешекке, мол табысқа қол жеткізеді, түсінікті тілмен айтсақ, бақытты өмір сүреді.

Ал заңға немқұрайлы қарайтын, заң ережелерін бұзып жүрген жастар қылмыстық жазасын алып, өз өміріне балта шабууда. Өкінішке қарай, бұл өте қарапайым ақиқатты көптеген жас азаматтар білмейді де, түсінбейді де. Біздің міндет – оларға өмірдің осы шындығын түсіндіріп айту.

Жалпы, оқулықтардың мазмұны заман талабына, сондай-ақ, жаңа Конституция идеяларына сай болғаны өте маңызды. Осы міндеттің сапалы әрі уақтылы орындалуына Үкімет пен тиісті министрлік тікелей жауапты.

Сондай-ақ өскелең ұрпақты табиғатқа қамқор болуға тәрбиелеу қажет. Мен бұған дейін мектептер мен жоғары оқу орындарына экологиялық ағарту саласының бірыңғай стандарттарын енгізу қажеттігі жөнінде айттым. Үкімет бұл жұмысты жыл соңына дейін аяқтауға тиіс.

Сонымен қатар «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының қолданбасы аясын кеңейте түсу керек. Қазір бұл бағдарлама, негізінен, орта білім саласында ғана жүзеге асырылып жатыр. Ұрпақ тәрбиесі – ел тағдырына тікелей әсер ететін аса маңызды міндет. Дегенмен осы мәселеге келгенде барлық жауапкершілікті тек мектептерге артып қою дұрыс емес. Біз тұтас қоғам болып, балаларға қауіпсіз әрі қолайлы орта қалыптастыруымыз керек. Ең маңызды мақсат: Конституцияның негізгі қағидаттары ұлттық болмысымыздың ажырамас бөлігі болуға тиіс. Жастарымыз Конституцияны жақсы білуі қажет. Сонда ғана қоғамымыз өркениетті, білімді, ұқыпты, ал еліміз өте дамыған әрі озық болатынына күмән жоқ.

Кітап оқу мәдениетін насихаттауға айрықша назар аударған жөн. Биыл тиісті

Жарлыққа қол қойдым. Үкімет осы жұмысқа қоғам белсенділерін, шығармашылық пен ғылыми қауымдастық өкілдерін, журналистер мен кәсіпкерлерді көптеп тартқаны жөн.

Балалардың ғылымға қызығушылығын оятпасақ, адам әлеуетін нығайту мүмкін емес. Бұл істе оқушыларға арналған ғылыми музейлер мен зерттеу орталықтары маңызды рөл атқаратынын әлемдік тәжірибе көрсетіп отыр. Дәл осындай алаңдар оқушыларға білімін іс жүзінде қолданып көруге, тәжірибе жүргізуге, ғалымдардың еңбегімен танысуға және болашақ мамандығын саналы түрде таңдауға мүмкіндік береді.

Осы орайда Астанада, Алматыда және бірқатар облыс орталығында балаларға арналған Жаратылыстану музейін ашу орынды деп санаймын.

Екі жыл ішінде Астана, Алматы, Қызылорда қалаларында Президенттік кітапханалар өз жұмысын бастайды. Мұндай кітапханаларды Шымкентте және басқа да облыс орталықтарында салу жоспарда бар. Демеушілер аталған бастамаға қолдау білдіреді деп сенемін.

Конституциямызда көрсетілгендей, Қазақстан – зайырлы мемлекет. Сондықтан білім беру мекемелерін көбірек салуға, білім беру жүйесін дамытуға және жетілдіруге ден қояйық. Өскелең ұрпақты өркениетті әрі жасампаз құндылықтар негізінде тәрбиелеу – ортақ парызымыз. Мемлекет, ұстаздар және ата-аналар күш біріктіргенде ғана балаларымыздың үйлесімді дамуына барлық жағдайды жасай аламыз, басқаша айтқанда, жарқын болашағына жол ашамыз.

Ұлы Абай «Адам баласының ең жаманы – талапсыз» деп бекер айтпаған. Өзіне сенімсіз, жасық, әр нәрсеге мұңая беретін, үнемі күйзелісте жүретін кертартпа адамның болашағы бұлыңғыр.

Тағы да айтып кетейін. Қазақ – кез келген сын-қатерді еңсеруге дайын жұрт, келешегіне сеніммен қарап, алға қарай батыл қадам басатын нағыз жеңімпаз ұлт. Өткенге өкпе артып, тарихтағы сәтсіздіктер үшін басқа халықтар мен мемлекеттерді айыптау – болмысымызға мүлдем жат дүние. Біз өскелең ұрпақты осындай кеселден, теріс түсініктен сақтауымыз керек. Бұл тұрғыдан алғанда, оқу-ағарту саласына зор жауапкершілік жүктеледі. Сондықтан ұстаздарымыз ең алдымен, ойы таза, ниеті түзу, жақсылыққа, жарқын болашаққа деген сенімі зор жігерлі азаматтарды тәрбиелеуге тиіс.

Отаншыл, білімпаз, жаңашыл, талапты, еңбекқор адамдар елдің көшін алға бастайды. Риза болатыным: мен осы қасиеттерді өскелең ұрпақтың бойынан анық көремін. Жастарымыз әрдайым жақсылыққа ұмтылады, еліміздің келешегіне зор сеніммен қарайды.

Нағыз отаншылдық дегеніміз, бұл – жемісті, табанды еңбек. Әр саладағы еңбек – маңызды, оның жаманы немесе ұлтқа зиян әкелетіні болмайды. Еңбек, бұл – ең жоғары деңгейдегі қасиетті дүние. Ал, мемлекеттің міндеті – осындай еңбекқор адамдарға лайықты құрмет көрсету, оларды марапаттау. Алысқа көз тігетін жасампаз ұлттың шынайы болмысы осындай болады.

Қадірлі ұстаздар!

Әділетті, Қуатты, Қауіпсіз әрі Таза Қазақстанның тірегі болатын жауапты әрі адал азаматтарды тәрбиелеу – бәріміздің ортақ міндетіміз. Біз озық ойлы ұлт қалыптастыру жолында бірлесе еңбек етуіміз керек. Халқымызда «Білім – тау-сылмас қазына» деген сөз бар. Сапалы білім мен нағыз ғылымға ұмтылсақ, біз барлық мақсатымызға қол жеткіземіз.

Білікті мұғалімдеріміз, дарынды жастарымыз, мызғымас бірлігіміз барда еліміз кез келген белесті бағындырады. Бұған еш күмәнім жоқ. Ұстаз – ұлттың шамшырағы. Мұғалімнің еңбегі ең жоғары құрметке лайық. Мен бүгін бір топ ұстазды жоғары мемлекеттік наградалармен марапаттау туралы арнайы Жарлыққа қол қойдым. Баршаңызға құтты болсын деймін! Қызметтеріңізге табыс тілеймін. Жаңа оқу жылы жемісті болсын!

Үкімет 2029 жылға дейін Digital Qazaqstan жалпыұлттық стратегиясын жүзеге асыру жөніндегі іс қимыл жоспарын бекітті

Қазақстан Республикасы Президентінің «Ауқымды цифрландырудың және жасанды интеллект технологияларын жаппай ендірудің 2029 жылға дейінгі Digital Qazaqstan жалпыұлттық стратегиясын бекіту туралы» Жарлығын жүзеге асыру шеңберінде Үкімет Іс-қимыл жоспарын бекітті. Тиісті қаулыға Премьер-министр Олжас Бектенов қол қойды.

Жоспар цифрлық трансформация мен жасанды интеллектіні енгізудің үш негізгі бағытын қамтиды, олар - азаматтардың, бизнес пен экономиканың мүддесі үшін, сондай-ақ мемлекеттік аппаратта енгізу.

Жоспардың басымдықтарының бірі – білім берудің барлық деңгейінде ЖИ-ді жаппай енгізу. AI-SANA бағдарламасын кеңінен тарату шеңберінде 2029 жылға қарай мектептер, колледждер мен ЖОО түлектерінің кемінде 80%-ы ЖИ-дің базалық дағдыларын меңгеруі тиіс. Сонымен бір мезгілде студенттерді тереңдетіп оқыту және педагогтердің біліктілігін арттыру шаралары да кеңейтіледі. 2028 жылға қарай жоғары оқу орындары мен колледждердің кемінде 80%-ы білім беру процестеріне жасанды интеллект технологияларын енгізеді және экономиканың қажеттіліктеріне сәйкес бағдарламаларды жаңартады.

Денсаулық сақтау саласын цифрландыру деректерді басқарудың бірыңғай жүйесіне көшуге және бетпе-бет жүгінудің қажет етпейтін сервистерді кеңінен пайдалануға бағытталатын болады. 2029 жылға қарай медициналық self-service сервистерін пайдаланатын азаматтар санын едәуір ұлғайту, нақты уақыт режимінде деректер алмасу арқылы бірыңғай цифрлық контурға көбірек медициналық ұйымдарды біріктіру және клиникалық шешімдер қабылдау кезінде жасанды интеллектіні қолдану аясын кеңейту жоспарлануда.

Жоспардың жеке бағыты қалалық ортаның қауіпсіздігі мен жайлылығын арттырумен байланысты. Өңірлерде интеллектуалды мониторинг және талдау жүйелерін қоса алғанда, AI Native cities@ions шешімдерін енгізу жалғасады. Оларды қолдану оқиғаларға тезірек жауап

беруге, қауіпсіздік қызметтері жұмысының тиімділігін арттыруға және басқару мен мониторингтің ЖИ-платформалары есебінен ірі қалалардағы көлік жүктемесін азайтуға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік қызметтер және әлеуметтік қолдау саласында азаматтардың артық жүрісінің уақыты мен санын қысқартуға баса назар аударылды. Жоспар жасанды интеллектіні, белсенді қызметтерді, автоматты түрде қол қоюды және процестерді автоматтандыруды анағұрлым кеңінен қолдану мүмкіндіктерін қарастырады. 2029 жылға қарай мемлекеттік қызметтер мен әлеуметтік қолдау шараларын ұсыну уақыты кем дегенде 50%-ға қысқаруы тиіс.

Бизнес пен экономиканың мүддесі үшін цифрлық трансформация энергетика, өнеркәсіп, құрылыс, көлік, логистика және агроөнеркәсіптік кешен сияқты негізгі салаларды қамтиды. Жылу-энергетика кешенінде 2029 жылға қарай активтердің кемінде 70%-ы цифрлық мониторингке қосылады. Бұл олардың жай-күйін нақты уақыт режимінде бақылауға және сенімділікке төнетін тәуекелдерді алдын ала анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар энергия ресурстарының қозғалысын бастан-аяқ цифрлық қадағалау жүйесі кеңейтіледі.

Құрылыста цифрлық тәсіл нысандардың жобалау кезеңінен бастап пайдалануға берілгенге дейінгі бүкіл өмірлік циклін қамтиды. 2029 жылға қарай техникалық күрделі жаңа нысандардың 100%-ын бірыңғай цифрлық контурда сүйемелдеу жоспарлануда.

Көлік және логистика саласында цифрландыру жүктердің бүкіл қозғалыс бағытын — өткізу пункттерінен өтуінен бастап негізгі көлік дәліздері мен мультимодальды тораптар арқылы тасымалдануына дейін қамтиды. Негізгі міндеттердің бірі – жүк автокөлігінің басым өткізу пункттері арқылы өту уақытын қысқарту болады. Ол үшін тасымалдау туралы деректерді алдын ала алуға және өңдеуге мүмкіндік беретін, сондай-ақ қолмен орындалатын операциялардың санын азайтатын цифрлық құралдарды қолдану аясын кеңейту жоспарлануда.

Smart Cargo-ны дамыту аясында басым жүк тасымалдары цифрлық парспортпен және бүкіл маршрут бойынша трекинг жүйесімен сүйемелденеді. Бұл жүктің бүкіл бағыт бойынша қозғалысын бақылауға және логистикалық процестердің ашықтығын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар негізгі көлік дәліздері, өткізу пункттері мен мультимодальды тораптар интеллектуалды көлік аналитикасымен қамтылады. Бұл инфрақұрылымның жүктемесін жедел бағалауға, көлік ағындарын басқаруға және «тар жолдар» туындаған жағдайда шешімдерді жылдам қабылдауға мүмкіндік береді.

АӨК-те цифрлық шешімдер ауыл шаруашылығы өндірушілерінің тиімділігін арттыруға және заманауи басқару құралдарына қолжетімділікті жеңілдетуге бағытталады.

Шағын және орта бизнес үшін әкімшілік жүктемені азайтуға және цифрлық шешімдерді нысаналы түрде енгізуге басымдық беріледі. Кәсіпорындар цифрлық жетілу деңгейін бағалаудан өтіп, цифрландыру бойынша жеке жол карталарын ала алады. Цифрлық комплаенс пен тәуекелге бағдарланған қадағалауды қолдану тәуекел деңгейі төмен ШОБ субъектілерін физикалық тексеру санын азайтуға мүмкіндік береді.

Салық саласында салықтық әкімшілендірудің интеллектуалды моделіне көшу көзделуде. Бұл ретте процестердің едәуір бөлігі салық төлеушінің қосымша қатысуынсыз автоматты түрде жүзеге асырылады. Мұндай тәсіл «көзге көрінбейтін» салықтық әкімшілендіруді қалыптастыруға және көлеңкелі экономиканың үлесін азайтуға бағытталған.

Шағын және орта бизнес үшін әкімшілік жүктемені азайтуға және цифрлық шешімдерді нысаналы түрде енгізуге басымдық беріледі. Кәсіпорындар цифрлық жетілу деңгейін бағалаудан өтіп, цифрландыру бойынша жеке жол карталарын ала алады. Цифрлық комплаенс пен тәуекелге бағдарланған қадағалауды қолдану тәуекел деңгейі төмен ШОБ субъектілерін физикалық тексеру санын азайтуға мүмкіндік береді.

көрсеткіш көзделген.

Квазимемлекеттік секторда цифрландыру мен жасанды интеллектіні енгізу де нақты өлшенетін экономикалық нәтиже беруі тиіс. «Самұрық-Қазына» ҰОҚ» АҚ-ның портфельдік компанияларында цифрлық және AI-бастамалардың EBITDA өсіміне қосатын үлесін жылына 5%-ға дейін жеткізу жоспарлануда. Ал «Бәйтерек» ҰИХ» АҚ-да 2029 жылға қарай инвестициялық жобалардың 100%-ын AI-мониторингпен қамту жоспарланып отыр.

Жоспар бағыттарының бірі – отандық IT-индустрияның бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға және оның сыртқы нарықтардағы қатысуын кеңейтуге байланысты. 2029 жылға қарай IT-қызметтер мен цифрлық шешімдер экспортының көлемін кемінде 50%-ға ұлғайту жоспарланып отыр. Жаңа технологиялық экономиканы қалыптастыру үшін робототехника саласындағы өңірлік құзыреттер орталықтарын дамыту және коммерциялық жобаларды жүзеге асыратын отандық интеграторларды қолдау көзделген.

Цифрлық инфрақұрылымды дамытуда «ДӨО алқабына» маңызды роль беріледі. Жоба Қазақстанға жаһандық технологиялық және бұлтты технологиялар саласындағы серіктестерді тартуға, заманауи есептеу қуаттарын орналастыруға және жасанды интеллектіні ауқымды енгізу үшін база құруға бағытталған. Бұл ел ішінде деректерді өңдеу мен сақтаудың мүмкіндіктерін кеңейтіп, жаңа AI-сервистерді іске қосуға және отандық цифрлық индустрияны дамытуға жол ашады.

Цифрлық мемлекетті дамыту киберқауіпсіздік талаптарын күшейтумен қатар жүреді. Жоспарда мемлекеттік ақпараттық жүйелердің қорғалу деңгейін арттыру, кибермәдениетті дамыту және халықты цифрлық сервистерді қауіпсіз пайдалану жөнінде хабардар етуді арттыру көзделген. «Цифрлық үкімет» нысандары азаматтарға өздерінің дербес ақпаратын пайдалануды неғұрлым ашық бақылауға мүмкіндік беретін «Дербес деректерге қолжетімділікті бақылау» сервисіне қосылады.

Тұңғыш жаңа форматтағы КІТАПХАНА

Жетісу облысында тұңғыш рет жаңа, заманауи, екі қабатты кітапхана ғимараты арнайы салынып, қолданысқа берілді. Жоба Мемлекет басшысының тапсырмасына сәйкес іске асырылды. Кербұлақ ауданының Сарыөзек ауылында орналасқан кітапхананың ашылуына облыс әкімі Бейбіт Исабаев қатысты, - деп хабарлайды Жетісу облысы әкімінің баспасөз қызметі.

Аудан тұрғындарын жаңа нысанның ашылуымен құттықтаған облыс басшысы ауылдық елді мекенде заманауи жаңа кітапхананың ашылуы Жетісу өңірінің рухани өміріндегі айтулы жаңалық екенін атап өтті.

Мұнан соң жиналған көпшілік кітапхананың ішін аралап көрді. Соның ішінде мәжіліс залын, оқу залын және балалар бөлімін аралап көрді. Кітапхана директоры Гүлмира Аханқызының айтуынша, жаңа кітапхананың кітап қоры 53 мыңнан асады. Ғимараттың басты ерекшелігі - мұнда бірнеше оқырман залының болуы, атап айтқанда мектеп жасына дейінгі, мектеп жасындағы балаларға, ересектерге арналған арнайы оқырман залдары қарастырылған. Сонымен қатар медиатекасы бар ақпараттық-анықтамалық зал, көбейту зертханасы, ауқымды кітап қоймасы орналасқан. Қазіргі таңда кітапхана оқырмандарының саны шамамен 5570 адам.

Жаңа кітапхана ғимаратының аумағы 1620 шаршы метр. Кітапханада оқырмандарға қолайлы жағдай жасалып, заманауи талаптарға сай жабдықталған.

Бірінші қабатта кітапхананың негізгі қызметтік және оқу залдары орналасқан. Мұнда кітап қорын заманауи талаптарға сай сақтауға және оқырмандарға электронды форматта ұсынуға мүмкіндік беретін сканерлеу және цифрландыру кабинеті бар. Сондай-ақ компьютермен және интернетпен жабдықталған мультимедиа залы жұмыс істейді. E-gov порталы арқылы өзіне-өзі қызмет көрсету бұрышы қарастырылған. Кітапхананың екінші қабатында кітапхананың балалар бөлімі орналасқан. Мұнда интернетке қосылған, компьютермен жабдықталған IT-зал бар. Сондай-ақ 56 орындық оқу залында балалардың жас ерекшеліктеріне сай түрлі тақырыптық кітап көрмелері ұйымдастырылған. Бұл олардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттыра түседі. Үйірмелер өткізу үшін «Балауса» оқу кеңістігі және балалардың пайдалы уақытын ұйымдастыруға арналған коворкинг орталығы құрылған. Сонымен қатар екінші қабатта түрлі мәдени іс-шараларды өткізуге жағдай жасалған акт залы орналасқан.

Жетісу облысы әкімінің баспасөз қызметі.

Суретті түсірген: Д. ЕРОФЕЕВ.

•Бал, апитерапия, туризм

Жетісу облысында заманауи әрі экспортқа бағытталған омарташылық кешенде табиғи өнімнің 21 түрі өндірілуде, оның өндірістік қуаттылығын сағатына 1,5 мың банкаға дейін арттыру мүмкіндігі бар. Алдағы уақытта кәсіпкерлер таулы табиғи ортаның бірегей үйлесімі мен омарташылық кешеннің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, апитерапия мен сауықтыру туризмін дамытуды жоспарлап отыр, - деп хабарлайды Жетісу облысы әкімінің баспасөз қызметі.

Омарташылықтың жаңа бағыты дамып келеді

Бүгінде Жетісу облысында 11 мыңнан астам ара ұясы бар. Омарта шаруашылығы әсіресе табиғи жағдайлары қолайлы Көксу, Панфилов, Алакөл аудандарында қарқынды дамып келеді. Енді бұл бағыт Текелі қаласында да белсенді түрде өркендейтін болады.

«Kausar Shifa kz» компаниясының негізін қалаушылардың бірі Сұңғат Райымбектің айтуынша, Текелінің тау бөктеріндегі омартада 300-ге жуық ара ұясы орналасқан. Омарта жанында бал жиналғаннан кейін оның қасиеттерін зерттейтін жеке зертхана да бар. Одан кейін шикізат компанияның Талдықорғандағы өндірістік цехына жөнелтіледі. Мұнда жиналған бал өңделіп, табиғи өсімдік сығындыларымен араластырылады. Соның нәтижесінде дәмді әрі пайдалы өнім алынады. Осылайша, кәсіпкерлер өндірістің толық циклін іске қосты. Өндеуден кейін дайын өнім салмағы 200 грамм болатын шыны ыдыстарға құйылады. Осы мақсатта цехта шағын және үлкен көлемге арналған екі желі орнатылған. Қазіргі таңда олардың шағын көлемге арналған желісі жұмыс істеп тұр. Компания басшысының айтуынша, өндіріс қуатын сағатына 1,5 мың банка өнім шығаруға жеткізуге мүмкіндік бар. Былтырдан бері мұнда 600 келі бал өндірілді. Ал қазіргі уақытта компания табиғи өнімнің 21 түрін шығарады. Қазіргі таңда кәсіпорында 25 адам жұмыс істейді.

Атап өтсек, мемлекет омарташылыққа әртүрлі қаржыландыру тетіктері арқылы қолдау көрсетіп келеді. Мәселен, өңірде «Ауыл аманаты» бағдарламасы аясында бес жоба мақұлданып, оларды жүзеге асыруға 36,6 млн теңге бөлінді. Ал болашақта қаржылай қолдау көрсетілетін тағы екі жоба қаралу үстінде. Осылайша, өңірде табиғи бал және ара шаруашылығының басқа да өнімдерін өндіруге бағытталған омарташылық саласы табысты дамып келеді.

Жетісу облысы әкімінің баспасөз қызметі.

Суретті түсірген: Қ. ӨМІРӘЛИНОВ.

Амандасу немесе сәлемдесу – қазақ халқының әдепке сай қатынас өлшемі. Сәлемдесу адамға деген құрметті білдіреді. Қазақ халқында амандасудың әлеуметтік мәртебесі мен жасына қарай ерекшелігі қалыптасқан. Сәлем беру салты

Қазақ халқының бір-біріне сәлем беруі – бұл тек амандасу ғана емес, ел алдындағы үлкенді сыйлау, кішіні құрметтеу, бір-бірін қадірлеу арқылы өзара сенімділікті нығайту мақсатында орындалатын, идеологиялық құндылықтарды бойына сіңірген ұлы дәстүр болып саналады.

Қазақ қауымында дұрыс сәлем беру – әр адамның әдептік парызы. «Ассалаумағалейкум» деп амандасу және оған «Уағалейкумассалам» деп жауап қайтару арқылы адамдар арасындағы байланыс беки түседі. Бұл сөздердің артында көш керуеніндей жақсылық пен береке ілесіп жүреді деп сенеді. Сәлемді қайтармау немесе амандаспау – әдепсіздік саналып, берекеден айырылуға әкеледі деп есептеледі. Сондықтан қазақта «Жігітті берген сәлемінен таны» деген тағылымды сөз осыдан қалған.

Сәлем берудің түрлері

Сәлем беру әртүрлі жағдайға байланысты ерқалай орындалады.

1. Жол үстінде сәлем беру – жолыққанда немесе жолаушылап бара жатқанда жол үстінде амандасу. “Ақ жол тілеу” бұл жөн-жосынды білу белгісі.

2. Іздеп барып арнайы сәлем беру – адамға арнайы құрмет көрсету мақсатында іздеп барып сәлемдесу. Бұл дәстүрді толық орындауға жатады.

3. Қара шаңыраққа сәлем беру – ата-баба ошағына, үлкендерге құрмет көрсетіп амандасу. Бұл ұлылық белгісі. Үлкенге құрмет көрсетудің, әулетті, шаңырақты сыйлаудың белгісі.

Балалардың үлкендерге сәлем әдеті мен әдебі

Балалар үлкендерге сәлем бергенде үлкен құрмет пен ізет көрсеткен. Ұл балалар «Армысыз, ата!», «Армысыз, әже!» немесе «Ассалаумағалейкум, ата!» деп амандасқан. Ал қыз балалар «Армысыз, апа!», «Армысыз, әже!» немесе «Сәлем бердік, апа!» деп жылы ықылас білдірген. Бұл сөздер балалардың үлкендерді сыйлауын және құрметтеуін білдіреді. Үлкендер балалардың сәлеміне «Бар бол, балам!», «Аман бол!», «Өркенің өссін!» деп жауап қайтарған. Осы жауаптар арқылы үлкендер балаларға ізгі тілектерін арнап, оларға тәрбиелік мәні бар ізгі бата берген.

Қазақта «Сәлем — сөздің анасы» деген тамаша сөз тіркесі бар. Сәлем сөздің қақпағы, көңілдің шымылдығы, жүректің нұры деп есептеледі. Сәлем арқылы адамдар өз ниеттерін білдіріп, қарым-қатынастарын нығайтады. Қазақ келіндері де қайын жұртына сәлем салып, өз құрметін көрсетеді – бұл қазақ отбасы мәдениетінің бір тәрбиелік қыры болып табылады.

Сәлемдесу әдептері

1. Жасы кіші адам міндетті түрде үлкендерге бірінші болып амандасады, бұл азаматтық парыз саналады.

2. Сырқат адамға сау адам бірінші амандасса, ол адамгершілік белгісі болып есептеледі.

3. Атта отырған адам жаяу кісіге бірінші болып сәлем беруі тиіс, бұл кішіпейілділік пен сыпайылықтың белгісі.

4. Көпшілікке ат үстінде отырып амандасуға болмайды; аттан түсіп амандасу қажет. Бүгінгі күні бұл автокөлік немесе велосипед сияқты көліктерге де қатысты. Көлік үстінде отырып көпшілікке сәлем беру тақарлық пен білімсіздік белгісі болып танылады.

5. Алғашқы кездесу кезінде ер адамдар қол алысып, ал қыздар бас ізеп сәлемдесуі тиіс — бұл әдептілікке жатады.

6. Сәлемдескенде орнынан тұрып, құрмет білдіру үлкен сыпайылықтың белгісі.

7. Қонақ келгенде бірінші кезекте үй иесі сәлем береді, бұл үйдің қонақжайлықты білдіреді.

8. Ерлер бір-бірімен амандасқанда қол алысса, ал жасы үлкендерге жас адам екі қолын ұсынып амандасады. Ол жасы үлкенге жасалған ерекше сый, ізет - құрмет болып есептеледі.

9. Жас келін үлкендерге көрген жерде сәлем салып амандасады. Бұл келіннің ибалы және иманды келін екенін танттады.

10. Үлкен адамға алдымен жас адам сәлем беруі тәрбиелілікті көрсетеді.

11. Алыстан келген қонаққа ауыл ақсақалы бірінші амандасып, жағдайын сұрауы тиіс. Бұл ақсақалдың даналығын көрсетеді.

АМАНДАСУ —

ИНАБАТТЫЛЫҚ БЕЛГІСІ

Қасым-Жомарт Тоқаев
Қазақстан Республикасының Президенті:

«Бұл іске өзім бастамашы болдым. Науқанға емес, нақты іске. Өйткені жастардың, егде адамдардың жүріс-тұрысына қарап, байырғы дәстүрлі құндылықтарымызға оралу қажет деген шешімге келдім. Ер адамдардың бір-бірін құшақтап, сүйіп амандасуы, сәлемдесу барысында әйелдердің еркектерді, еркектердің әйелдерді бетінен сүйіп дұрыс емес. Біздің салт-дәстүрімізде мұндай ешқашан болмаған. Әсіресе, әскери форма кигендердің, генералдардың осылай істегені көзге оғаш көрінеді. Бұл не масқара?».

«Еркектер қолының ұшын ұстата салмай, қолды қаттырақ қысып амандасуы керек. Сәл жымиса ғана жеткілікті. Ерқашан солай болған. Тіпті, осы адамды көргеніңізге шын мәнінде қуанышты болсаңыз, оң қолыңызды кеудеңізге қойып амандасыңыз. Өмірде мұндай жайт жиі кездеседі».

12. Жолаушы сапардан оралғанда, өзі бірінші болып ауылдағы ақсақалдарға сәлем береді. Бұл ауылдағы қалыптасқан жақсы салт. Үлкенге деген ізгі ниетті білдіреді.

13. Ер адамдар бір-бірімен амандасқанда қол алысып, кейде иық тірестіруі дәстүрге айналған. Бұл өте жақындық, жақсы көруді түсіндіреді.

14. Әйелдер бір-бірімен кездесе салысымен күлімдеп бас ізеп сәлемдеседі. Бұл әйелдер арасындағы мейірімділікпен тәтү-тәтті өтіп жатқанын білдіреді.

15. Қарт адамдар жас балаларға бата бере амандасып, алғыс білдіреді. Бұл ұрпаққа деген терең сүйіспеншілік пен жауапкершілік және даналық блгісі болып табылады.

16. Туыстар кездескенде құшақ жайып амандасу дәстүрі бар. Ол берекенің ұйтқысының көрінісі.

17. Сапардан келген жолаушыны арнайы күтіп алып, сәлемдесу құрмет көрсетудің ең жоғары дәрежесі саналады.

18. Қонаққа сәлемдесу кезінде ер адамдар оны қолдап үйге шақыруы тиіс. Олай етпеу көргенсіздік нышаны болып есептеледі.

19. Әйелдер құшақтасып немесе қол ұстасып амандасқанда сыпайылық сақталады. Дарақыланып шарқылдап күлу әдепсіздік болып есептеледі.

20. Қыздар үлкендерге иіліп, «сәлеметсіздер ме» деп амандасады.

21. Кішкентай балаларға үлкендер күлімдеп қарап, «айналайын бақытты бол» деп сәлем береді. Бұл жылылық таныту, ұрпаққа деген мейірін төгу белгісі.

22. Алыстан келген адамға «жолыңыз болсын», «аман келдіңіз», «келген ел-жұртыңыз аман ба» деп амандасады. Бұл ел мен жұртқа болған аса жауапкершілік белгісі.

23. Ұзақ уақыт көрмеген туыстарды көргенде ерекше құрметпен ұзақ құшақтап тұрып, бетінен сүйіп мейір төге амандасады.

24. Қарттарға көрген жерде бірінші болып сәлем беру амандасу әдебінің бірінші парызы болып саналады.

25. Сапардан оралған адам ауылдағы әрбір кездескен жанмен амандасып шығады.

Бұл ұлы сапардан аман оралғанына шүкірлік еткені. Ауыл адамдарының өзіне тілеген жақсы жол тілектерінің қабыл болғанының белгісіне жасаған разылығы болып саналады.

26. Қыз-келіншектерге жас жігіттер бірінші болып амандасқанда, ізеттілік танытады. Жұмсақ дауыспен амандасып әдеп сақтайды. Бұл қыздың жолы жіңішке деген қағидаға жасалған ерекше құрмет көрсету белгісі болып есептеледі.

27. Қарттар отырған үйге алдымен сәлем беріп, кейін отырып сөйлесу қажет. Бұл үкеннің алдынан кесіп өтпеу деген ұлы ұғымды түсіндіреді.

28. Таныс және бейтаныс адамға кездескенде әрдайым күлімдеп, жылы шыраймен амандасу шарт. Амандасу әдебінен адамның азаматтық ұстаны мен білімдарлығы танылады.

29. Адамдар өздерінің мәртебесіне сай амандасу рәсімін сақтайды. Бұл өз орнының, өз ұстанымын құрметтеумен бірге қарсы жағындағы адамға жасалған құрмет.

30. Алыс сапардан оралған жолаушыға, бейтаныс қонаққа ауылдың үлкендері амандасуға барады. Бұл қазақ халқының ұлы ұлыстарды біріктірудегі, ұлы даланы сақтаудағы аманнан басталатын ұлы идеясы болып табылады.

31. Ер адам әйелдерге сыпайылықпен басын иіп амандасады. Бұл ұлы аналарға жасалған ұлы құрмет болып табылады.

32. Қонақ келгенде, алдымен үйдің үлкендері сәлем беріп амандық-саулық сұрайды. Олай етпесе, ол орташа шаңырақ саналады. Сөгіске қалады.

33. Жасы үлкендер алдымен өзінен кішілерге амандасқан кезде жылы сөзбен батасын береді. “Балақайлар амансыңдар ма” деп оларды еркелетіп амандасып, ақ бата беріп, үлкендерге алдымен сәлем беру керек екенін үйретеді.

34. Ауыл ақсақалы келген қонаққа арнайы сәлем беріп, оны құрметпен қарсы алады. Олардың ел-жұртының амандығын сұрай отырып, жаңа хабарлар ұғысады.

35. Басқа жақтан көшіп келген адамды көргенде, ауылдың әр тұрғыны амандасуға тиіс. Үйткені оны бауырларына басып, жандарына жақын тартып, “елге ел қосылса құт” деп есептейді.

36. Қарттардың үйіне жастар бір жұмада бір рет барып амандасып, хал ақуалын білу ауыл жастары үшін орындауға тиісті парыз. Алдымен сәлемдесіп, кейін рұқсатпен сөз бастап, ақ батасын алып қайту жастар үшін үлкен бақыт.

37. Жасы үлкендерге келгенде, әр адам екі қолын ұсынып амандасу әдеті мен әдебі бар.

38. Әр адам өзінің отбасылық жағдайына байланысты амандасу түрлерін сақтайды.

39. Сәлемдесуді жылы қабақпен және сыйластықпен жеткізу, әдептіліктің ең үлкен және ең ұлы белгісі.

Сәлем беруге тыйым салу

1. Дәретханада – Бұл орын тазалық үшін жеке кеңістік, сондықтан сәлемдесу әдепсіздік болып саналады. Дәретхана шайтаның үйі деп есептеледі. Ол жердегі сәлемді шайтан алып, оның туы көкке жетірет көтеріліп қуанып қалады.

2. Моншада – Жалаңаш немесе жуыну кезінде басқа адаммен амандасу әдепке қайшы деп есептеледі. Монша шайтанның екінші үйі. Ол жерде ұрғашы шайтан-

дар сайран салып жүреді. Сәлемді солар алып семіріп-есіріп кетіп, моншаға түскен адамдарға қастық келтіреді.

3. Мал бауыздап отырған адамға – Бұл сәтте назарды шоғырландыру қажет, амандасу әрекетке кедергі келтіруі мүмкін. Бәлкім өткір пышақпен өз қолын кесіп алуы ғажап емес. Мал бауыздалып болған соң, тосып отырып сәлем беру керек.

4. Тамақ шайнап отырған адамға – Ауыз толы болғанда сәлемдесу жауап беру мүмкіндігіне кедергі жасайды және ұят деп саналады. Сәлем алам деп тамаққа қақалып, өңешіне тамақ тұрып қалып, өміріне қауіп төнуі ғажап емес.

5. Ет кесіп пышақ ұстап отырған адамға – Қауіпсіздік үшін қолында өткір құрал бар кезде сәлемдеспеу ұсынылады.

6. Дәретін алып жатқан адамға – тазалық үрдісі барысында амандаспау қажет, бұл жеке және ғұрыптық тазалыққа қатысты жағдай.

7. Намаз оқып отырған адамға – Намаз кезінде адамның бар назары құлшылықта болуы тиіс, бұл кезде сырттай әсерден аулақ болу маңызды.

8. Жаназа намазында тұрған адамға – Жаназа намазы салтанатты әрі құрметті рәсім болғандықтан, сәлемдесу дұрыс емес.

9. Арақ ішіп мас болған адамға – Мас адам жауап бере алмайтын жағдайда болуы мүмкін, әрі бұл оның жай-күйін құрметтемеуді білдіреді.

10. Қабір басында дұға үстінде отырған адамға – Қабір басында дұға оқу кезінде тыныштық пен құрмет сақтау қажет. Осы әрекеттер ақырласқан соң сәлем беру әдеп сақтау белгісі болып саналады.

Қонаққа сәлемдесу әдеті

Қазақтар қонаққа барғанда арнайы дәстүрге сай киіз үйге жақындағанда аттан түсіп, «Ассалаумағалейкум» деп сәлем береді. Үй иесі мен балалары қонақты күтіп алып, аман-саулық сұрасады. Үйге кірерде үй иесіне және үйде жоқ адамдардың да хал-жайын сұрап амандасады. Олай етпесе үй иесі ренжіп қалады.

Ұзақ сапардан келген жанға амандасу

Қазақтар ұзақ уақыт көріспеген адамдарды ерекше құрметпен қарсы алады. Мысалы, алыстан келген адамды жасы үлкендер барып қарсы алып, «алыстан алты жасар бала келсе, ауылдағы алпыстағы ақсақал барып сәлем береді» деген ережеге сүйенеді. Ұзақ сапардан келген адам әулетінің қара шаңырағына барып, сәлем беруі міндетті деп есептейді.

Ауылға келген қонақты қарсы алып амандасу

Ауылға алыстан келген қонақ шауып келмей, аяндап жақындап, «сөйлес» деп үш рет дауыстайды. Бұл — ауыл тұрғындарының дайындық жасауына мүмкіндік беру үшін жасалатын әдет. Үй иесі қонақты қабылдауға дайын болса, оған үйге кіруге рұқсат береді. Қонақ үйде отырғандардың барлығымен кезек-кезек бірін де қалтырмай амандасады.

Олай етпесе, ол жөн білмейтін, салт пен дәстүрді атқармайтын қарақұрсақ екен деп сөгеді. Айыбын бетіне басып, түзетіп алуға, екінші қайталамауға кеңес беріп, ескерту жасайды.

Болат БОПАЙҰЛЫ.

Жомарт ИГИМАН

Қазақтың маңдайы-на біткен біртуар перзенті, театр және кино актері Нұрмұхан Жантөринмен кездесіп, сұхбаттасқан сәттерім күні бүгінгідей көз алдымда.

1988 жылдың мамыр айы. Бір топ актерлер Бөрлітөбе ауданына қарасты Матай станциясы мен Береке разъезінде киноға түсіп жатыр, олардың арасында баршаға мәлім театр және кино актері Нұрмұхан Жантөрин бар екен деген хабарды естіп, жүздесуге асықтым. Ол кезде мен сол ауданның "Балқаш өңірі" газетінің редакторының орынбасарымын.

Нұрмұхан ағаның сол жылғы сәуір айында 60 жасқа толғанынан баспасөз арқылы хабардар болатынмын. Мерейтойлық сұхбат дайындау ойымда бар. Кешкілік қонақ үйге барып, іздеген адамымызды таба алмадық. Кезекшіден олардың іңір қараңғылығында оралып, таңертеңгісін ерте түсіру алаңына аттанынын естідік.

Арада екі күн өткенде аңыз адамды орталықтағы базардан жұбайым, ұлым үшеуіміз кездейсоқ жолықтырадық. Алдымен жұртшылық назарының бір адамға ауғанын байқап, еріксіз бұрылдым да аңтарылып қалдым. Күн ыстықта басына бөрік, аяғына саптам етік киген ақ киімді, шоқша сақалды қарт адам жақындап қалыпты. Еңсегей бойлы, отты жанарлы, ерекше бітімді тұлға мен іздеп жүрген Нұрағаң ғой. Қос қолдап амандастым. Қауқарлы екен. Қолымды құшырлана қысты. Ұлым Жақсылықтың сәлемін алып, бұйра шашынан сипап, қолынан жетектеп алды. Нұрмұхан ағамен сол күні Лепсінің орталық көшесімен арлы - берлі жүріп, кеңірек сұхбаттасуға мүмкіндік таптым. Сахнадағы ойынын көргенім бар - ды. Әңгіме жібін содан сабақтадық. Ол кісінің бойындағы кісі қызығарлық қасиеттердің қайдан бастау алғанын білгім келді. Тектілігі, бекзаттығы бірден көзге ұрады. Бір көрген жанға тәкаппар болып көрінгенімен өзім деген жанды өзекке теппейтін кішілігіне ден қойдым сол күні.

...Өршіл жанға жараспаған көлгір мұң, Экрандағы образыңа телмірдім. Шоқан болып шыңнан бір сәт

тіл қатсаң,

Қодар болып қара күшке сендірдің.

Бірде қату, бірде тату жарқын жай, Ерік - бітім, отты жанар нар тұлға - ай. Он тоғызда танылып ең халыққа, Алпысқа да жеттің, аға, алқынбай, - деп қошаметімді жүрекжарды өлеңіммен сездірген едім сол күні.

Иә, ол алғаш киноға түскенде жиырмаға еркін жете қоймаған албырт жас еді. 1946 жылы алыстағы Атырау облысы, Махамбет ауданынан Алматыға арман арқалап келген ол бойындағы қабылетін ұштауды мақсат етіп, актерлер мектебіне түскен - ді. Сол оқудың екінші жылына айналғанда Кеңес одағы киношеберлерінің назарына ілікті де "Аласталған алитет" картинасында негізгі рөлді ойнау бақытына ие болды. Чукча жігіті Туматуге бейнесін шынайы сомдаған ол осы алғашқы рөлімен - ақ көрермендер ықыласына бөленді.

Актерлік - шынайы қабылеттің жемісі. Солай десек те терең білімсіз кең құлашты, ауқымды рөлдерді өз дәрежесінде шығару да қиын. Өнердегі осы заңдылықты түсінген Нұрмұхан Ташкент театр институтында оқып, оны ойдағыдай тәмамдап шығады. Содан кейінгі бар ғұмырын театр мен киноға арнайды. Нұрағаңды өнер өріне бастаған баспалдақ - бір - біріне қарама

АҢЫЗҒА АЙНАЛҒАН ЖАНТӨРИН

- қайшы Қодар мен Шоқан бейнесі. "Қазақфильм" қарлығаштары болып табылатын "Махаббат туралы аңыз", Мәжит Бегалиннің "Оның уақыты келеді" киноленталарындағы осындай басты рөлдер жас актердің шеберлігін шыңдай түсті.

Задында Нұрағаң киноға түспес бұрын өзіне жүктелген рөлді егжей - тегжейлі зерттеуге бейім болыпты. Алдын - ала сценарийде белгіленген эпизодтарды ой елегінен өткізіп, "осы рөл оң жамбасыма келе ме, қолайыма жаға ма?" деген сауал төңірегінде ізденетін көрінеді.

- Қармақпен балық аулап көргенің бар ма? - деді ол әңгіме желісі негізгі тақырыпқа ойысқан кезде. - Ұзақты күн отырғанда қармақты шабақ қаба ма, шортан қаба ма, алдын - ала білмейсің ғой. Сол сияқты актерлердің жұлдызын жандырып, атағын аспандататын рөл де бірден кездесе қоймайды.

Актер бақытының іргетасы көрермендер ықыласымен қаланады. Шоқан рөлі Нұрағаңды көп ізденіске жетеледі. Соның өтеуіндей актер есімін елге кеңінен танытты. Шоқан болып ойлап, Шоқан болып күйзеліп, театр мен кинода осы рөлді қосақабат атқарған ол кезінде айтыс - тартыстың объектісіне айналған ойлы образымен көрермендер көкейінде қалды.

Кинодағы ауқымды жұмыстары бір төбе болса да негізінен алғанда Нұрмұхан Жантөрин театрдың танымал тарланбозы ретінде жұрт жадында қалды. 1952 жылы М. Әуезов атындағы Академиялық драма театрына қабылданған ол актерлік өнердің даму үрдісіне айтулы үлес қосты. Біраз жыл қызметтік бақталастық салдарынан өз үйінде болған театрынан қол үзгенімен өнерден алыстай алмады. Қазақфильмнің белді актеріне айналып жүріп арнайы шақыртумен театрға қайта оралды. Нұрағаң сомдаған "Еңлік - Кебектегі" Абыз, "Қаракөздегі" Сырым, "Асауға тұсаудағы" Яго, "Елеусіз қалған есіл ердегі" Доктор қайталанбас бейнелер. Ол сомдаған Абыздың философиялық бейнесінің сахнада сирек кездесетін құбылыс екендігін еріптестері де мойындайды. Бұдан соң

да бұл рөлдерді талай - талай талантты актерлер шығарды. Бірақ та олар үшін де, зерделі көрермендер үшін де Жантөрин мектебінің орыны бөлек.

Өнердің туыстас екі түрін қатар өрбітіп, жарыстыра отырып, қай - қайсысында да табысқа жеткен актер еңбегі кезінде елеусіз қалмапты. Екі мәрте Еңбек Қызыл ту және Халықтар достығы ордендерімен, КСРО және Қазақ ССР Жоғарғы Кеңестерінің Құрмет грамоталарымен марапатталған ол көзі тірісінде Қазақ ССР - інің Еңбек сіңірген артисі және Қазақ ССР - інің Халық артисі құрметті атақтарын иеленді.

Нұрмұхан аға сол жолы киноға түсудің қияметін көріп жүріп Лепсі станциясындағы 54 - орта мектептің оқушыларымен кездесуге уақыт тапты.

Өз жолыңмен биіктерге өрледің, Көнбістеніп, күбіжіктеп көрмедің.

Қайталанбас қалды, міне, қолтаңбаң, Өшпек емес өнердегі өрнегің.

Сындарлы сәт зердемізге жазылды, Қарсы алды жұрт Нұраға деп қадірлі. Тарланбозы театр мен киноның,

Қос кеменің капитаны тәрзіді, - деп кездесуді ашып беріп едім сол жолы. Сұрақ көп, соған орай жауап та қызғылықты болды. Ең алдымен өздерін Лепсіге алып келген картина туралы әңгімеледі.

- Бұл телефильм Оралхан Бөкеевтің "Өз отынды өшірме" атты романының желісімен түсірілуде. Мен мұнда Дархан есімді шал рөліндемін. Режиссер жас та болса бұл салада танылып қалған Райымбек Әлпиев деген азамат.

Аңыз адам осы фильмдегі серіктестері туралы айтуды да ұмытқан жоқ. КСРО Халық артисі, қырғыз актрисасы Жамал Сейдахметова, Қазақ ССР - інің еңбек сіңірген әртісі Нұржұман Ықтымбаевтардың жеке рөлдері жөнінде, олардың өнер алдындағы адалдығы хақында әңгіме өрбітті.

Сұрақтың көпшілігі актерлік мамандықтың өзіндік ерекшеліктеріне негізделгендіктен Нұрмұхан Сейтахметұлы осы тақырыпқа кеңінен тоқталды.

- Актер болам деген жас ең алдымен өз ана тілін, халқының салт-дәстүрлерін жете білуі тиіс. Ең алғы шарт - талант,

қабылет. Осы қасиеттер бар болса оны ары қарай дамыту біздің театр институты ұстаздар қауымының міндеті.

Актер шерткен сырды оқушылар мен мұғалімдер ұйып тыңдады. Әсіресе, өнер жолын армандап жүрген жастар үшін осы жүздесудің маңызы зор болғаны анық.

- Алпыс деген жақсы ат мініп, түйе жетелеп келмейді екен, өмірдегі екіншім - қайырылмай кеткен жастығым, - деп еді ол сөз арасында.

Жастық шақ қайырылмайды дегенмен өтеусіз кетпепті. Соңында айқын ізі қалды, із болғанда да ешкімге ұқсамайтын өзіндік соқпақ. Ұстазым деп алдымен Шәкен Аймановтың, Жағда Өгізбаевтың, Қалибек Қуанышбаевтың есімдерін атады. Берері мол кезінде өмірден ерте аттанған шәкірттері Есболған Жайсаңбаевты, Өнуар Молдабековты сағына еске алды.

Өмірі - өнеріне, өнері - өміріне айналған аңыз актер сол түсірілімде бір ай бойы Лепсінің тұрғыны болып, ақ сәлделі Алатауына, ару Алматысына асықты. Оралхан Бөкеевтің "Өз отынды өшірме" романын арқау еткен телефильмді көрген сайын тау тұлғаның өзін, сөзін санамда қайта жаңғыртамын.

Келесі 1989 жылы режиссер Болат Мансұров қойған "Сұлтан Бейбарыс" фильміндегі Бейбарыс бейнесі тек Жантөриннің емес, қазақ киносының ірі табысы болды. Бүкілодақтық "Созвездие - 90" фестивалінде осы рөлі үшін Нұрмұхан ағамыз "Актер мамандығына қосқан аса зор үлесі үшін" сыйлығын жеңіп алып, арнайы дипломмен марапатталды. Көзкөргендердің айтуынша фестиваль күндері Тверь қаласы көшелерінде Нұрмұхан Жантөринді халық "Сұл - тан Бей - барс" деп қошеметтеп, қолпаштап тұрып алыпты деседі.

Қысқа ғұмырында соңына өлшеусіз із қалдырған Нұрмұхан Сейтахметұлы Жантөриннің тірлік сапары 1990 жылдың мамыр айында шектелді де, Кеңсайдан мәңгі қоныс тапты. Арада қаншама жылдар өтсе де театр және кино тарланының есімі өшкен жоқ. Жылдармен бірге жаңғырып, Нұрағаң сомдаған рөлдер кейінгі талантты толқынға өнеге болып қала береді.

Қазақ музыка өнерінің тарихында өзіндік қолтаңбасын қалдырған көрнекті композитор, педагог, қоғам және мемлекет қайраткері Еркеғали Рахмадиев – ұлттық мәдениетіміздің дамуына зор үлес қосқан біртуар тұлға.

Еркеғали Рахмадиев 1930 жылы 1 тамызда Семей облысы, Шұбартау ауданының тоғызыншы ауылында дүниеге келген. Екі жасында отбасымен Балқаш өңіріне қоныс аударып, балалық шағы мен жастық кезеңі осы өлкеде өткен. Оның өнерге деген қызығушылығы ерте оянып, бала кезінен қазақ музыкасының ірі тұлғаларына ерекше құрметпен қараған.

Еркеғали Рахмадиевтің шығармашылық жолында ұлы композитор Мұқан Төлебаевтың орны ерекше. Балалық шағында Мұқан Төлебаевты көріп, оның өнеріне тәнті болған жас Еркеғали ұлы композиторға қызыға қарап, болашақта өзі де сондай өнер иесі болуды армандаған. Мұқан Төлебаевтың тұлғасы мен шығармашылығы жас Еркеғалидың жүрегіне өшпес із қалдырып, оның музыка әлеміне деген қызығушылығын одан әрі арттырған.

Кейін Еркеғали Рахмадиевтің өзі де қазақ музыкасының дамуына өлшеусіз үлес қосып, ұлттық өнердің биік шыңына көтерілді. Оның шығармашылығында

Өнер аспанындағы жарық жұлдыз

қазақ халқының тарихы, ұлттық болмысы, салт-дәстүрі мен рухани құндылықтары кеңінен көрініс тапты. Композитордың «Қамар сұлу», «Алпамыс», «Абылай хан» опералары, симфониялық және басқа да музыкалық шығармалары қазақ өнерінің алтын қорынан лайықты орын алды.

Композитордың өмірі мен шығармашылығын кеңінен насихаттау мақсатында 2026 жылғы 19 тамызда Мұқан Төлебаевтың мемориалды музейінде «Өнер аспанындағы жарық жұлдыз» атты тақырыптық көрме ұйымдастырылды.

Көрме экспозициясына Еркеғали Рахмадиевтің өмірі мен шығармашылығынан сыр шертетін құжаттар, кітаптар, фотосуреттер, композитордың жеке заттары қойылды. Сонымен қатар «Абылай хан» операсына қатысты қолжазбалары, өзі қолданған өшіргіші мен қарындашы, сахналық костюмі мен жейдесі, сыйлыққа алған ағаш кубогы, Құддыс Қожамиров әкелген желпуіш, қызметтік және

депутаттық куәліктері көрермен назарына ұсынылды. Сондай-ақ Клара Рахмадиеваның композиторға арнаған жапондық «Батика» стиліндегі суреті де көрменің ерекше жәдігерлерінің бірі болды.

Көрмеге қойылған әрбір жәдігер – композитордың өмір жолынан, шығармашылық ізденісінен және өнерге деген адалдығынан сыр шертетін құнды мұра. Олар арқылы келушілер Еркеғали Рахмадиевтің тұлғасын жаңа қырынан танып, қазақ музыкасына қосқан мол үлесінің мәнін тереңірек сезіне алды.

Балқаш өңірінде балалық шағы өткен Еркеғали Рахмадиев – елге танылған айтулы композитор ғана емес, туған өлкеміздің мақтанышы, біздің жерлесіміз. Бала күнгі арманын өнер жолындағы табанды еңбегімен ұштастыра білген композитор қазақ музыкасының биігінен көрініп, ұлттық өнердің дамуына өлшеусіз үлес қосты. Оның мағыналы ғұмыры мен

шығармашылық жолы – кейінгі ұрпаққа өнеге, ал мол мұрасы – халқымыздың рухани қазынасы. Осындай дара перзенттің есімімен мақтанамыз. Еркеғали Рахмадиевтің өнері мен жарқын жолы туған өлкесімен бірге жасай бермек.

Д.ТУНГАТОВА,
Мұқан Төлебаевтың мемориалды музейінің экскурсия жүргізушісі.

Көңіл-күй дәптері

Ғылымда өтірік айтатын адамдардың аурушаң болатыны өлдеқашан дәлелденген. Сөйте тұра өтірік айту, жалған сөйлеуді қоймаймыз. Ол біреулер үшін күнкөріс көзіне, тіпті, "творчеству" айналып кеткен.

Заңы көп елде заңсыздық күшейе береді.

Ой мен өнер адамын басқармау керек, бағалау керек.

Танымал адамдардың бәрі тұлға емес.

Бұл өмірде ерлік те, ештеңе де жасап әуре болмай-ақ қойшы. Тек иттік жасамашы. Сол қолдан келеді ғой.

Еуропада дала деген ұғым, айналайын деген сөз жоқ.

Сәлемдессең "бірдеңе дедің бе?" деп, сәлемнің өзін әжептәуір сөз қылғысы келетіндер бар.

Массажист: "Табаныңыздың қытығы жоқ қой" деді. "Баса бер, қоғамнан қытық қашқалы қашан?" дедім.

Не болса соған таңқалу, тамсану, мақтан сүю - өспей қалған елдің белегісі.

Адам мына әр таңды аман көргеніне жыласа да жақсы оймен жылап, ішкі дүниесін жуып тұруы керек. Жылау - тек қасіреттің емес, тәубаның, қанағаттың да көрінісі.

Мәдениетінен мағына, мазмұн, білімінен береке, медицинасынан мейірім кеткен елдің ертеңіне сену қиын.

Кісінің көңіл-күйі - құлақ күйі келмеген домбыра тәрізді.

Әркім өз деңгейімен өмір сүреді. Оған ренжуге болмайды.

Психологтардың пікірінше, маскүнемдік те құлдықтың бір көрінісі.

Баспасөз бөспесөзге айналса жаман.

Ақиқат айтылған жерде өзіңді адам сезінесің.

Шындықты білгің келсе, балаларға еркін тақырыпқа шығарма жаздыр.

Кедейлік кісіге келіп, кетіп жүреді. Тәубеге түсіп отыру үшін бұл да дұрыс.

Өлемде 35 жылқы музейі бар. Ат құлағында ойнап өскен, көкпар тартып, бәйге өткізуден көз ашпайтын қазақ елінде, жылқының отанында бір музей жоқ.

Өзге елдің тілінде сөйлейтін елде ешқашан өзгеріс болмайды.

Өнер - арың, барың, жаның, қаның. Адам тәрбиесінде әр саланың маңызы бар. Бірақ соның ішіндегі ең озығы - өнер.

Қолдан жасалған тұлғалардан тау тұрғызып алып, соның тауқыметін тартып, азабын арқалап жүрген халықпыз.

Жасы жиырма бестегі қызметкерімді бір белгілі кісіге жұмсап едім, "мен ол кісімен жақсы емес едім" деді. Өмірі енді басталған бозбаланың жауабына таңдандым да қойдым.

Қазақстан жер көлемінен дүние жүзінде 9-шы орын алады. Көлік қоятын жер жоқ.

Бар жерден шыққан адамдар жұмыс істемейді.

Қазір шайқап жүретін емес, байқап жүретін заман.

Бір тілші: "Театрға не үшін барасыз?" деген сұрақ қойды "Адам болғанның үстіне бола түсу үшін барамын" дедім.

Қали САРСЕНБАЙ.

Тіл мәртебесі - ел мәртебесі

Тіл – ұлттың тірегі. Мемлекеттік тілдің мәртебесін арттыру – ел саясатының ең маңызды бағыттарының бірі саналады. Елімізде мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейту, дамыту бағытында жүйелі жұмыс атқарылуда.

Тіл – жеке адам ойлап тапқан туынды емес, ол барша ұлтқа ортақ, соның төл перзенті. Сол халықтың мәдени әлеуметтік өмірінде өзіндік мәні бар киелі ұғым. Тіл – атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра. Тіл – қай ұлтта, қай елде болмасын қастерлі, құдіретті ұғым. Ол әр адамның бойына ана сүтімен дарып, қалыптасады. Тіл арқылы салт-дәстүрімізді, дінімізді, ділімізді, қол-өнерімізді де сақтап, келесі ұрпаққа бере аламыз.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым Жомарт Тоқаев: «Қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі рөлі күшейіп, ұлтаралық қатынас тіліне айналатын кезеңі келеді деп есептеймін. Бірақ мұндай дәрежеге жету үшін бәріміз жұмыла жұмыс жүргізуіміз керек», - деген.

Қазіргі таңда елімізде қазақ тілі мен орыс тілі қатар қолданып келеді. Еліміздегі ірі қалаларда орыс тілінің басымдылығы бар екені жасырын емес. Біз бұл көрсеткішті өзгерту үшін әр қайсымыз ана тілімізде сөйлеп, ана тілінде қарым-қатынас жасауымыз керек. БАҚ құралдары мен қоғамдық орындағы іс-шаралар қазақ тілінде өтер болса, тілімізге сұраныс артар еді. Қазақ тілі – тек қазақ халқының тілі емес, мемлекеттік тіл – ортақ тіліміз. Қазақстанда тұратын, оны Отаным деп қабылдайтын, өзін Қазақстанның патриоты деп есептейтін азаматтардың тілі.

Мемлекеттік тілді құрметтеу – Қазақстан азаматтарының міндеті болып саналады. Мемлекеттік тілді менсінбеушілік, сыйламаушылық және оның абыройы мен беделіне нұқсан келтіретін басқа да іс-әрекет жасаған азаматтар мен ұйымдар мемлекеттік мекемелер заң бойынша жауапқа тартылады.

«Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте», - деп қазақ атамыз тегін айтпаған. Тіл – ұлттық діліміздің көрініс табатын әлеуметтік құбылысы, мәдениетіміздің биік тұғыры. Сондықтан тіл әлемдегі ұлттық мәдениеттің ара қатынасында аса маңызды рөлге ие. Адамды биікке көтеретін ана тілі мен ата дәстүрі. Ана сүтімен бойымызға дарыған өз тіліміз біз үшін қашан да жоғары орында тұрмақ. Қанша тіл үйреніп, ой-санамызды кеңге өрістетсек те, өз тілімізді ұмыту мүмкін емес. Келешек жас буынға да осы үштілділікті үлгі етіп қалдырайық. Тіл тағдыры – ел тағдыры екенін есте сақтағымыз абзал.

К.АҚАН,

Сарқан аудандық мемлекеттік қазынашылық басқармасының бас маман-бас қазынашысы.

► **Спорт**

БІРЛІК ПЕН ЕҢБЕКТІ ҰЛЫҚТАҒАН СПОРТ КҮНІ

Сарқан қаласында Спорт күні мерекесіне орай «Жетісу облысының бұқаралық-спортты дамыту және спорттық іс-шараларды өткізу спорт клубы» КММ-нің Сарқан аудандық филиалының басшысы Мадияр Мәліков жыл бойы спорт саласының дамуына өз үлесін қосып, әр бастамамызға қолдау көрсетіп жүрген жандарға зор алғыстарын білдіріп, салтанатты түрде марапаттады.

Марапат төрінен филиал өз қызметкерлерімен қатар, жыл бойы бірге жұмыс жасап, әр іс-шараның жоғары деңгейде өтуіне атсалысқан жаттықтырушылар, мекеме басшылары, дене шынықтыру мамандары мен демеушілер орын алды.

Әр жетістіктің артында үлкен еңбек, жауапкершілік және ауызбіршілік бар. Бізбен бірге болып, қолдау көрсеткен әр азаматтың еңбегі спорттың өркендеуіне қосылған бағалы үлес болып табылады.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫН ҰЛЫҚТАЛДЫ

Жуырда Сарқан қаласындағы «Жастар» саябағында «Спорт есірткіге қарсы» тақырыбында жастар арасында ұлттық ойын - тоғызқұмалақтан жарыс өтті. Шараның негізгі мақсаты-есірткіге қарсы күресті насихаттау, қоғамға бейімдеу әрі ұлттық ойындарды дәріптеу.

Ашылу салтанатында Сарқан аудандық АПБ ҚКБ ЮПТ-ның инспекторы, полиция капитаны А.Тұрғанғалиева сөз сөйлеп, спортшыларға сәттілік тіледі.

Жарыс барысында қатысушылар өз шеберліктерін көрсетіп, бірнеше кезең бойынша бақ сынады. Ұлттық ойынға деген қызығушылық жоғары болып, жарыс тартысты әрі көңілді өтті.

Қорытындысында жеңімпаз және жүлдегер жастар дипломдармен марапатталды. Осындай жарыстар жас ұрпақтың ұлттық дәстүрге деген сүйіспеншілігін арттырып, достық пен татулыққа тәрбиелейді.

ҮСТЕЛ ТЕННИСІНІҢ ҮЗДІКТЕРІ

Сондай-ақ жақында Сарқан қаласында «Заң мен тәртіп» идеологиясы аясында қала тұрғындары арасында үстел теннисінен жарыс ұйымдастырылды.

Спорттық шараның басты мақсаты тұрғындар арасында салауатты өмір салтын насихаттау, дене белсенділігін арттыру және бос уақытты тиімді ұйымдастыру.

Жарыс барысында қатысушылар өзара бақ сынап, шапшаңдық пен дәлдіктерін көрсетті. Үздік ойыншылар анықталып, жеңімпаздар мен жүлдегерлер марапатталды.

Спорт-денсаулық кепілі ғана емес, тәртіп пен бірлікті қалыптастыратын маңызды құрал!

Өз тілшіміз.

«Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Заңындағы маңызды жаңашылдықтар

2026 жылғы 1 шілдеден бастап «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Заңы күшіне енді.

Жаңа Заң мемлекеттік аппаратты түбегейлі жаңғыртуға бағытталған. Бұл құжаттың басты мақсаты - сервистік мемлекет моделін қалыптастыру, мемлекеттік қызметті кәсібилендіру және цифрландыру болып табылады.

Жаңа Заңның маңызды жаңашылдықтардың бірі – «Е-қызмет» цифрлық жүйесі арқылы мемлекеттік қызметке іріктеудің форматын реттейді. Оның тиімділігін ескере отырып, енді кадрларды іріктеу және басқару толықтай цифрлық форматқа көшірілді, бұл ашықтықты және үміткерлердің мемлекеттік қызметке барлық салалардан келуін қамтамасыз етеді.

Атап айтқанда, үміткерлердің жалпы конкурсқа қатысуы жеңілдетіліп «Е-қызмет» цифрлық жүйесі арқылы үйден шықпай-ақ 24/7 конкурсқа қатысу мүмкіндігі берілген.

Жас әрі талантты мамандарды тарту мақсатында заңда мемлекеттік қызметке кіруге даярлау институты енгізіледі. Ол мемлекеттік функцияларды тиімді орындауға қажетті құзыреттерді қалыптастыру мен дамытуға бағытталған білім беру іс-шараларын қамтиды.

Бұл жұмыс жастарды мектеп қабырғасынан бастап жоғары оқу орындарында қамтиды, яғни жастар үшін мемлекеттік қызметті нақты кәсіби мансап ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, жастардың мемлекеттік қызметке кіру тетігін жеңілдету үшін жоғарғы оқу орнын үздік аяқтаған (GPA 3,33 – тен жоғары) түлектерді мемлекеттік қызметке конкурстық қабылдау қарастырылған.

Заңда - мемлекеттік қызметті өткерудің негізі айқындалған. Ол мемлекеттік қызметшілерге кәсібилік, отаншылдық, ашықтық, азаматқа бағдарлану, әдептілік және мінсіз бедел секілді талаптар жүктейді.

Заң мемлекеттік қызметшілерге және олардың лауазымдық міндеттеріне қойылатын талаптарды нақты бекітеді.

Сонымен қоса, мемлекеттік қызметшілердің мәртебесін көтеру үшін қызметтік ауысулар кезінде кепілдіктер, үстеме жұмыс үшін демалыс күндері немесе қосымша ақы төлеу және бір лауазым шеңберінде көлденең мансаптық өсу мүмкіндігі қарастырылған.

Жаңа Заңның басты ерекшелігі – мемлекеттік қызметке деген көзқарасты өзгерту және халыққа қызмет ететін мемлекеттік аппаратты қалыптастыру болып табылады.

Арыстан АСҚАРҰЛЫ,
Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің Жетісу облысы бойынша департамент басшысының орынбасары,
Әдеп жөніндегі кеңес хатшылығының меңгерушісі.

Туризм және оның түрлері

Туризм — бұл адамдардың бос уақытында, демалыс, емделу, мәдени-танымдық немесе іскерлік мақсатта өздерінің тұрақты тұратын жерінен тыс аймақтарға уақытша саяхаттауы. Бүгінгі таңда бұл әлемдік экономиканың ең қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі.

Туризмнің негізгі түрлері:

Мәдени-танымдық туризм: Саяхатшылардың басқа елдер мен халықтардың тарихымен, архитектурасымен, дәстүрлерімен және өнерімен танысуы. Бұл түрге мұражайларға, тарихи ескерткіштерге бару кіреді.

Экологиялық туризм (Экотуризм): Табиғатқа зиян келтірмей, табиғи аймақтарды, ұлттық парктар мен қорықтарды аралау. Негізгі мақсаты — табиғатты қорғау және биоалуан түрлілікті сақтауға үлес қосу.

Рекреациялық туризм: Денсаулықты қалпына келтіруге, физикалық және психикалық күш-қуатты жинауға бағытталған демалыс. Бұған жағажай туризмі мен санаторийлік-курорттық демалыстар жатады.

Спорттық және шытырман оқиғалы туризм: Белсенді демалысты ұнататындарға арналған. Тауға шығу (альпинизм), шаңғы тебу, рафтинг, дайвинг сияқты қауіпті әрі қызықты спорт түрлерін қамтиды.

Гастрономиялық туризм: Түрлі халықтардың ұлттық тағамдары мен аспаздық дәстүрлерін өңірлік ерекшеліктеріне қарай татып көру мақсатындағы саяхат.

Іскерлік туризм: Халықаралық конференцияларға, көрмелерге, форумдарға және іскерлік кездесулерге қатысуға бағытталған сапарлар.

Туризм тек демалыс ғана емес, сонымен бірге елдер арасындағы мәдени байланысты нығайтатын, жаңа жұмыс орындарын ашатын және инфрақұрылымның дамуына серпін беретін маңызды әлеуметтік-экономикалық фактор болып табылады.

Е.АБДУЛЛАЕВ,
Сарқан Орман тұқымбағының мемлекеттік инспекторы.

«Жақсылықтың ерте-кеші жоқ» дейді халқымыз. Ал балаға жасалған жақсылықтың жөні бөлек. Өйткені бала – елдің ертеңі, ұлттың болашағы. Әр бүлдіршіннің сапалы білім алып, алаңсыз мектеп табалдырығын аттауы – баршамызға ортақ міндет.

Осы мақсатты көздеген дәстүрлі «Мектепке жол» акциясы Сарқан ауданында да кең көлемде жалғасын тапты. 19 тамыз күні аудан көлемінде қайырымдылық жәрмеңкесі ұйымдастырылып, әлеуметтік жағдайы төмен және қолдауды қажет ететін отбасылардан шыққан балаларға ерекше көңіл бөлінді.

Балаға қуаныш сыйлау – жүрекке қуаныш сыйлау дегендей, жәрмеңке барысында 500-ге жуық бала қамтылды. Жаңа оқу жылы қарсаңында балаларға қажетті мектеп құралдары табысталып, олардың көңіліне қуаныш, жүрегіне сенім ұялатылды.

Көп түкірсе – көл, жұмыла көтерген жүк жеңіл дегендей, бұл игі істің жүзеге асуына ауданымыздағы мекеме басшылары, кәсіпкерлер, демеушілер мен білім саласының қызметкерлері зор үлес қосты.

Осы ретте «Мектепке жол» акциясына қолдау көрсетіп, қайырымдылық жәрмеңкесінің жоғары деңгейде өтуіне атсалысқан барша азаматтарға Сарқан аудандық білім бөлімі атынан шынайы алғысымызды білдіреміз.

Атап айтқанда, акцияға қолдау көрсеткен Сарқан ауданы әкімінің орынбасары А.А.Байғунысовқа, Сарқан аудандық білім бөлімінің басшысы Г.М.Серикбаеваға, «СЕНІМ» Сарқан күндізгі болу орталығы» КММ басшысы К.М.Мамбетбаевқа, Сарқан аудандық Мәдениет үйінің басшысы А.А.Сейденовке, Сарқан ауданының тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы, жолаушылар көлігі, автомобиль жолдары және тұрғын үй инспекциясы бөлімінің басшысы А.Т.Канапияновқа, Сарқан ауданының Мансап орталығының басшысы Б.Б.Ақылжанұлына, «ЖАНҰЯ» отбасын қолдау және белсенді ұзақ өмір сүру орталығы» КММ басшысы Е.К.Туғанбаевқа, Сарқан аудандық "Сарқан

газеті" ЖШС директоры Ж. Игіманға, «Сарқан Су құбыры» мекемесінің басшысы Р.Т.Аубакировке ерекше ризашылығымызды білдіреміз.

Сонымен қатар, акцияға белсене қатысып, өз үлестерін қосқан Ақын Сара атындағы орта мектебінің, Абай атындағы мектеп-гимназиясының, Н.Островский атындағы мектеп-лицейінің, Ы.Алтынсарин атындағы орта мектебінің, №1 мектеп-гимназиясының және Бірлік ауылының орта мектебінің ұжымына, сондай-ақ барша кәсіпкерлер мен демеушілерге алғысымыз шексіз.

Сіздердің әрбір жасаған жақсылықтарыңыз – балалардың қуанышты күлкісінен, олардың жаңа оқу жылына деген ерекше ынтасынан көрініс табады. Бұл – тек материалдық көмек емес, бұл – бала жүрегіне сыйланған сенім, мейірім мен үміт.

Қайырымдылық қылсаң, қайыры өзіңе тиеді деген дана халқымыз. Адамның адамға жасаған жақсылығы ешқашан жерде қалмайды. Бүгінгі балаға көрсетілген қамқорлық – ертең елге қызмет ететін білімді азаматтың қалыптасуына қосылған үлес.

Бала – біздің болашағымыз. Сондықтан оның алаңсыз білім алып, арманын жүзеге асыруына жағдай жасау – баршамызға ортақ парыз. Осындай ізгі бастамалар арқылы қоғамдағы мейірімділік пен өзара қолдау нығая түседі.

Бірлік бар жерде – тірлік бар. Сарқан ауданында өткен «Мектепке жол» акциясы осы сөздің мәнін тағы бір мәрте айқындады. Ел болып жұмылған жұрттың арқасында 500-ге жуық бала қамқорлыққа бөленіп, жаңа оқу жылына қуанышпен қадам басуға мүмкіндік алды.

Жақсылықтың бастауы – жүректе, ал жүректен шыққан жылылық талай жанға қуат береді. Ендеше, осындай қайырымды

«МЕКТЕПКЕ ЖОЛ» – жүректен шыққан жылылық

істердің қатары көбейіп, әрбір баланың жүзінен күлкі, жүрегінен үміт кетпесін!

Сарқан аудандық білім бөлімі атынан акцияға атсалысқан барлық демеушілерге, мекеме басшыларына, кәсіпкерлерге және білім беру ұйымдарының ұжымдарына зор алғысымызды білдіреміз!

Жасаған жақсылықтарыңыз еселеніп, еңбектеріңіз жемісті, елге қызмет жолындағы игі істеріңіз берекелі болсын!

А.МАРАТХАН, Н.МАНГУЛОВА,
балалардың құқықтарын қорғау,
әдістемелік психологиялық қолдау
орталығы әдіскерлері.

2026–2027 оқу жылына арналған тамыз конференциясы педагогтер үшін тәжірибе алмасып, жаңа оқу жылына жаңа идеялармен қадам басуға мүмкіндік берген маңызды кәсіби алаң болды. Соның ішінде математика пәні мұғалімдерінің секциялық отырысы ерекше мазмұнымен есте қалды.

«Жасанды интеллект көмегімен математикалық сауаттылыққа арналған өмірлік (контекстік) есептерді модельдеу әдістемесі» тақырыбындағы отырыстың негізгі мақсаты – жасанды интеллект мүмкіндіктерін пайдалана отырып, математикалық сауаттылыққа бағытталған контекстік есептерді құрастырудың тиімді жолдарын көрсету және оны сабақ үдерісіне енгізу тәжірибесімен бөлісу болды.

Секция барысында бес математика пәні мұғалімі өздерінің озық іс-тәжірибелерін ортаға салып, жасанды интеллекті сабақта қолданудың нақты үлгілерін көрсетті.

Алғашқы болып №1 мектеп-гимназияның математика пәні мұғалімі Моисеева Ольга Сергеевна «Методика использования визуализированных задач в обучении математики» тақырыбында тәжірибесімен бөлісті. Мұғалім математикалық есептерді визуализациялау арқылы оқушының есеп мазмұнын түсінуін жеңілдету, көрнекілік арқылы математикалық ойлауын дамыту жолдарын көрсетті.

Келесі спикер – К. Ушинский атындағы орта мектептің математика пәні мұғалімі Иманбаева Асель Ануарбековна «Искусственный интеллект на уроке: как сохранить самостоятельность мышления учащихся в условиях цифровой поддержки» тақырыбын көтерді. Бүгінгі

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ТӘЖІРИБЕ МЕН ЖАҢА МҰМКІНДІКТЕР

Тамыз конференциясы аясындағы математика пәні мұғалімдерінің секциялық отырысынан

таңда өзекті мәселенің бірі – жасанды интеллекті қолдана отырып, оқушының дайын жауапқа тәуелді болып қалмауын қамтамасыз ету. Мұғалім осы бағыттағы тиімді әдістерін ұсынып, цифрлық қолдау мен оқушының өздігінен ойлау қабілеті арасындағы тепе-теңдікті сақтаудың маңыздылығына тоқталды.

Ал Екіаша орта мектебінің математика пәні мұғалімі Баликенова Салтанат Касеновна «Математика пәнін оқытуда жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді қолдану» тақырыбында практикалық жұмыстарын таныстырды. Жасанды интеллектің сабақ жоспарын әзірлеуден бастап, тапсырма құрастыру, оқушы деңгейіне қарай есептерді бейімдеу және оқу материалдарын түрлендіру мүмкіндіктері нақты мысалдар арқылы көрсетілді.

Секцияның маңызды бағыттарының бірі – инклюзивті білім беру болды. Ақын Сара атындағы орта мектептің математика пәні мұғалімі Салтанбекова Самал Сарсеновна «Жасанды интеллект арқылы инклюзивті білім беруді

жетілдіру» тақырыбында баяндама жасап, цифрлық технологиялардың әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға қолдау көрсету мүмкіндіктерін ұсынды. Бұл тәжірибе жасанды интеллектің тек білімді меңгертудің құралы ғана емес, әр оқушыға жеке қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін технология екенін көрсетті.

Ал Н. Островский атындағы мектеп-лицейдің математика пәні мұғалімі Манатова Меруерт Манатовна «Ойын технологиялары негізінде оқушылардың математикалық сауаттылығын дамыту» тақырыбында өз тәжірибесін ұсынды. Мұғалім ойын элементтерін, заманауи цифрлық мүмкіндіктерді және жасанды интеллектің ұштастыра отырып, оқушының математикаға деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолдарын көрсетті.

Мен үшін бұл секциялық отырыстың басты ерекшелігі – жасанды интеллектің теория ретінде ғана айтылмай, нақты сабақта қалай қолдануға болатынының практикалық тұрғыда көрсетілуі болды. Мұғалімдердің әрқайсысы жасан-

ды интеллекті әртүрлі мақсатта пайдаланып, оның математика пәніндегі мүмкіндіктерінің қаншалықты кең екенін дәлелдеді.

Бірі – есепті визуализацияласа, бірі – оқушының дербес ойлауын сақтауға назар аударды. Енді бірі – сабақ үдерісін жеңілдету мүмкіндіктерін көрсетсе, келесі мұғалім инклюзивті білім берудегі артықшылықтарын таныстырды. Ал ойын технологиясы арқылы математикалық сауаттылықты дамыту тәжірибесі оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырудың жаңа жолдарын көрсетті.

Бүгінгі мұғалім үшін жасанды интеллект – оның орнын басатын құрал емес. Керісінше, мұғалімнің шығармашылық мүмкіндігін кеңейтетін, уақытын үнемдейтін және әр оқушының қажеттілігіне сай оқу ортасын құруға көмектесетін заманауи көмекші.

Тамыз конференциясындағы бұл секциялық отырыс математика пәнін оқытуда жаңа технологияларды саналы әрі мақсатты қолданудың маңызын тағы бір мәрте көрсетті. Ең бастысы – технологияны қолданудың өзі емес, оны оқушының ойлауын, математикалық сауаттылығын, шығармашылығын және өз бетінше шешім қабылдау қабілетін дамытуға бағыттай білу.

Секция соңында қатысушылар кері байланыс беріп, тәжірибелерімен бөлісті. Осындай кәсіби кездесулер педагогтердің ізденісін арттырып, жаңа оқу жылына тың серпін беретіні сөзсіз. Біз сөзбен айтқанда жасанды интеллект – білім берудің болашағы ғана емес, бүгінгі сабағымыздың шынайы құралы.

С. САЛТАНБЕКОВА,
Ақын Сара атындағы орта
мектебінің математика пәнінің
мұғалімі.

Всемирный день чистоты

Всемирный день чистоты (World Cleanup Day) — это экологическая акция, которая ежегодно проходит в третью субботу сентября во многих странах мира, которая напоминает людям о необходимости бережного отношения к окружающей среде. В этот день миллионы людей в разных странах объединяются, чтобы сделать чище улицы, парки, леса, берега рек и другие природные территории.

История акции ведёт от движения «Сделаем!», которое зародилось в Эстонии в 2008 году. Тогда 50 тысяч волонтеров за 5 часов очистили территории страны от 10 тысяч тонн мусора, которые отправили на утилизацию и переработку.

Чистота окружающей мира зависит не только от работы коммунальных служб, но и от каждого человека. Оставленный на улице пластиковый пакет, бутылка или бумажный стакан могут загрязнять при-

роду долгие годы. Особенно опасны пластиковые отходы, которые разлагаются очень медленно и могут причинять вред животным и растениям.

В рамках Всемирного дня чистоты проводятся субботники, экологические акции, уборка территорий и образовательные мероприятия. Школьники, студенты, волонтеры, общественные организации и просто неравнодушные жители вместе собирают мусор и сортируют отходы. Такие мероприятия помогают не только привести в порядок окружающую территорию, но и привлечь внимание людей к экологическим проблемам.

Особое значение этот день имеет для работников национальных парков, ведь наша главная задача — сохранять природные богатства, защищать уникальные ландшафты, растительный и животный мир и создавать условия для бережного отдыха посетителей.

В рамках Всемирного дня чистоты

работники нашего национального парка традиционно проводят субботники. Мы приводим в порядок территории парка, убираем бытовой мусор, очищаем места отдыха и туристические маршруты. Каждый субботник — это не просто уборка территории, а общий вклад в сохранение природы.

К таким экологическим мероприятиям важно привлекать как можно больше людей. Совместный труд объединяет коллектив, воспитывает ответственное отношение к окружающей среде и показывает на личном примере, насколько важно не оставлять после себя мусор и бережно относиться к природе.

Национальный парк — это не только территория с красивыми пейзажами, но и дом для множества растений и животных. Сохранение его чистоты — наша общая ответственность. Однако заботиться о чистоте природы необходимо не только один день в году. Поэтому мы призыва-

ем всех посетителей соблюдать простые правила: не оставлять мусор после отдыха, пользоваться специально оборудованными местами, использовать многоразовые вещи, не повреждать растения и всегда помнить о том, что природа нуждается в нашей заботе.

Всемирный день чистоты показывает, что даже небольшие действия, если их совершают тысячи людей, способны привести к большим изменениям. Чистая планета начинается с чистого двора, улицы и парка, а забота об окружающей среде — с ответственности каждого из нас.

Проведение субботников в рамках Всемирного дня чистоты — это добрая традиция нашего коллектива и важная часть экологической работы. Мы уверены, что чистая и ухоженная территория начинается с желания каждого человека внести свой вклад.

Давайте вместе сохранять красоту природы, чтобы наши леса, горы, реки и озера оставались чистыми.

Р.ГАМАУДИНОВА,
мастер леса Черновского лесничества Лепсинский филиал РГУ «Жонгар – Алатауский» ГНПП.

Правила посещения леса во время пожароопасного периода

В пожароопасный период, когда устанавливается сухая и жаркая погода, значительно возрастает риск возникновения и быстрого распространения лесных пожаров.

Лес в пожароопасный период особенно уязвим. Малейшая искра может привести к крупному возгоранию, поэтому во время жары и засухи устанавливаются особые правила пребывания в лесу. Их соблюдение поможет сохранить природу и предотвратить беду.

Во время посещения леса необходимо соблюдать следующие правила: -Соблюдайте запреты и рекомендации местных властей. -Перед посещением леса обязательно ознакомьтесь с информацией о текущем уровне пожарной опасности и запретами в регионе. В периоды высокой опасности вводятся ограничения на открытый огонь, разведение костров, курение и использование лёгких устройств. -Не разводите огонь и не оставляйте его без присмотра. Запрещается разжигать костры, жарить на открытом огне пищу или использовать другие источники открытого огня. Если всё-таки необходимо разжечь костёр, делайте это только в специально предназначенных для этого местах, тщательно его тушите и убирайте за собой угли. - Не курите в лесу. Курение — одна из частых причин возникновения лесных пожаров. Если вы курите в лесу, убедитесь, что окурки полностью потушены и утилизированы в специально предназначенных местах. -Не бросайте мусор, огненные и горящие предметы (например, окурки, спички, зажигалки). - Не создавайте условия для возникновения пожара. Не собирайте и не разводите костры в сухой траве, под деревьями и вблизи лесных массивов. Следите за тем, чтобы предметы, загорающиеся или способные воспламениться, находились на безопасном расстоянии. - Сообщайте о возможных пожарах. Если вы заметили задымление или пожар, незамедлительно сообщите в пожарную службу. Не пытайтесь тушить огонь самостоятельно, если он разгорелся или становится неконтролируемым.

Лепсинский филиал РГУ «Жонгар-Алатауский» ГНПП просит Вас строго соблюдать правила пожарной безопасности. Посещать лес только в разрешённых местах и строго соблюдать установленные ограничения. Использовать только оборудованные туристические стоянки, где есть специальные места для отдыха.

Помните: в пожароопасный период один неосторожный поступок может привести к большому лесному пожару. Берегите лес — соблюдайте правила пожарной безопасности!

Р.БАХТИЯРОВ,
инженер охраны и защиты леса
Лепсинский филиал РГУ «Жонгар – Алатауский» ГНПП.

Жоңғар Алатауының туристік бағыттары

Жоңғар Алатауы мемлекеттік ұлттық табиғи паркі — Қазақстанның оңтүстік-шығысындағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың бірі. Парк Жетісу облысының аумағында орналасқан және өзінің әсем таулы ландшафттарымен, мөлдір өзен-көлдерімен, сирек кездесетін өсімдіктері мен жануарлар дүниесімен ерекшеленеді.

Жоңғар Алатауы табиғатты сүйетіндерге, жаяу серуендеушілерге, альпинистерге және экотуризмді қолдаушыларға көптеген туристік бағыттарды ұсынады. Бұл бағыттар табиғаттың қайталанбас сұлулығын тамашалауға, тарихи-мәдени нысандармен танысуға және өңірдің биоалуантүрлілігін зерттеуге мүмкіндік береді.

Парктегі туристік маршруттар әртүрлі күрделілік деңгейіне ие. Кейбір бағыттар бір күндік серуендеуге арналса, ұзақ бағыттар бірнеше күнге созылып, шатырлы лагерьлерде түнеуді қажет етеді. Бағыт бойында туристер тау өзендерін, сарқырамаларды, Сиверс алмасының табиғи ормандарын, альпілік шалғындарды, мұздықтарды және көркем тау көлдерін тамашалай алады.

Жоңғар Алатауының басты ерекшеліктерінің бірі — дүниежүзіндегі мәдени алманың арғы тегі саналатын Сиверс алмасының табиғи өсетін ормандары. Бұл табиғи мұра ғылыми және экологиялық туризм үшін ерекше маңызға ие.

Сонымен қатар, ұлттық парк аумағында ежелгі петроглифтер, тарихи орындар мен жергілікті халықтың мәдени мұрасын таныстыратын нысандар кездеседі. Туристер ұлттық тағамдардан дәм татып, жергілікті тұрғындардың қонақжайлығымен таныса алады.

Парктің туристік инфрақұрылымы кезең-кезеңімен дамып келеді. Маршруттарда ақпараттық тақтайшалар, демалыс орындары, бақылау алаңдары және бағыттаушы белгілер орнатылып, туристердің қауіпсіздігі мен жайлылығын арттыруға бағытталған жұмыстар жүргізілуде. Жоңғар Алатауына саяхат — табиғатпен үндесіп, таза ауамен тыныстап, Қазақстанның ерекше табиғи байлығын танып-білуге мүмкіндік беретін ұмытылмас тәжірибе. Табиғатты қорғау қағидаларын сақтай отырып саяхат жасау — осы бірегей өңірді келешек ұрпаққа сақтап қалудың маңызды шарты.

М.ШАМШУДИНОВ,
рекреация және туризм инженері.

Охрана диких животных во время гона

Гон — один из важнейших периодов в жизни многих диких животных. В это время самцы и самки активно перемещаются, соперничают за партнёров и выбирают места для размножения. Поведение животных становится более беспокойным и менее осторожным, поэтому именно в период гона на территории Лепсинского филиала РГУ «Жонгар – Алатауский ГНПП» усиливаются мероприятия по охране диких животных.

Одной из главных угроз для животных во время гона является беспокойство. Шум автомобилей, туристов, охотников и других людей может заставить животных покидать привычные места обитания, тратить лишнюю энергию и менять естественное поведение. В результате снижаются шансы на успешное размножение, поэтому основной задачей работников филиала является обеспечение спокойных условий для прохождения гона.

На территории национального парка государственными инспекторами регулярно проводятся рейдовые и патрульные мероприятия, контролируются основные пути передвижения животных, участки их территорий наиболее подверженные антропогенному воздействию. Не менее важно предотвращать браконьерство и усиливать контроль за соблюдением природоохранных правил.

В период гона повышается активность животных, что может привлекать нарушителей природоохранного законодательства. В связи с этим государственные инспектора осуществляют круглосуточное патрулирование, проводят профилактические беседы с местным населением и посетителями национального парка, разъясняют необходимость соблюдения режима особо охраняемой природной территории.

Большую роль играет и ответственное поведение людей. Туристам и местным жителям не следует приближаться к диким животным, преследовать их ради фотографий или пытаться привлечь их внимание. Нельзя оставлять мусор в местах обитания животных и разрушать природные убежища.

Таким образом, охрана диких животных во время гона является важной частью сохранения биоразнообразия Жонгар-Алатауского государственного национального природного парка и требует постоянного внимания и ответственного отношения, как со стороны сотрудников парка, так и со стороны населения и посетителей. Забота о природе в этот период — ответственность не только государственных служб, но и каждого человека.

Р.АХУНОВА,
государственный инспектор Жаланацкого лесничества
Лепсинского филиала РГУ «Жонгар-Алатауский ГНПП».

БЕРЕЧЬ ПРИРОДУ – конституционная ценность

Природа — одно из главных богатств Казахстана. Бескрайние степи, величественные горы, реки и озёра, леса и уникальный животный мир составляют природное наследие нашей страны. Сохранить это богатство для будущих поколений — задача не только государства, но и каждого гражданина. Поэтому бережное отношение к окружающей среде приобретает особое значение как общественная и конституционная ценность.

Конституционные принципы определяют ответственность государства и общества за сохранение природы. Право человека на благоприятную окружающую среду неразрывно связано с обязанностью бережно относиться к природным ресурсам. Ведь чистый воздух, безопасная вода и здоровая экология непосредственно влияют на качество жизни, здоровье населения и будущее страны.

Бережь природу можно не только через крупные государственные программы. Большое значение имеют повседневные действия каждого человека: экономное использование воды и электроэнергии, отказ от загрязнения улиц и водоёмов, сортировка отходов, посадка деревьев, забота о животных и участие в экологических мероприятиях. Из таких простых поступков складывается экологическая культура общества.

Важно с ранних лет понимать, что природные ресурсы не бесконечны, а экологическая ответственность является проявлением гражданской зрелости. Любовь к Родине выражается не только в уважении к её истории и культуре, но и в заботе о земле, на которой мы живём.

Важным примером природоохранной деятельности в Казахстане является работа Жонгар-Алатауского государственного национального природного парка. Этот уникальный природный комплекс, расположенный в области Жетісу, играет ключевую роль в сохранении биоразнообразия северного Тянь-Шаня. Здесь ведётся системная работа по охране редких и исчезающих видов растений и животных, включая снежного барса, архара и множество видов уникальной фауны и флоры. Сотрудники парка осуществляют постоянный мониторинг экосистем, проводят научные исследования, борются с браконьерством и восстанавливают природные территории. Кроме того, парк развивает экологический туризм, формируя у посетителей бережное отношение к природе и повышая экологическую осведомлённость населения.

Признание охраны окружающей среды конституционной ценностью подчёркивает ответственность каждого поколения перед следующим поколением. Бережь природу — значит беречь здоровье людей, национальное богатство и будущее Казахстана.

З. МИХАЛЕВ,
государственный инспектор
Лепсинского филиала Жаланацкого лесничества РГУ
«Жонгар-Алатауский ГНПП».

•101 ескертеді

ТҰРМЫСТАҒЫ ӨРТ ҚАУІПСІЗДІГІ ШАРАЛАРЫ

Өртті сөндіруден гөрі оны болдырмау оңай екенін ұмытпаңыз. Сарқан ауданы Төтенше жағдайлар бөлімі бұл үшін өрт қауіпсіздігінің қарапайым ережелері күнделікті сақталуы керек екенін еске салады.

Отпен жұмыс жасағанда әрдайым абай болыңыз. Тұтанғыш және жанғыш сұйықтықтардың жанында ашық отты пайдаланбаңыз, кереуетте, коммуналдық сарайларда, қоймаларда немесе жанғыш материалдар сақталатын басқа жерлерде темекі шекпеңіз.

Сіріңкелерді балалардың қолы жетпейтін жерде сақтайтын орынды табыңыз. Есіңізде болсын: ересектерге еліктейтін балалар көбінесе өрттің кінәсі болып табылады және көбінесе өрттің құрбаны болады. Балаларды ересектердің қарауынсыз жалғыз қалдырмаңыз.

Газ және электрлік тұрмыстық техника (үтіктер, теледидарлар, магнитофондар және т.б.) үнемі бақылауды және жақсы жұмыс тәртібін қажет етеді. Электр үтіктерін, электр шайнектерін отқа төзімді арнайы тіректерге орнатыңыз. Өрттің алдын алу үшін оларды қараусыз қалдырмаңыз және балаларға оларды пайдалануға рұқсат бермеңіз.

Электр желілерін шамадан тыс жүктемелерден және қысқа тұйықталудан қорғау үшін тек зауытта жасалған сақтандырғыштарды қолданыңыз. Үйдегі сақтандырғыштарды пайдалану қауіпті.

Баспалдақтар, дәліздер мен шатырларда сақтау бөлмелерін пайдаланбаңыз. Баспалдақтар мен шатырларда ешбір заттарды, жиһаз немесе басқа жанғыш материалдарды сақтамаңыз. Мұздатылған су құбырларын жылыту үшін ашық отты пайдаланбаңыз. Ол үшін ыстық су, бу немесе ыстық құм қолданыңыз.

Егер сізде көлік болса, бензин сақтайтын қауіпсіз орын беріңіз. Адам өмірі тұрғысынан жанғыш сұйықтықтарды пәтерлерде, дәліздерде, баспалдақтарда, подвалдарда және шатырларда сақтау қауіпті. Шатырларға, қоймаларға, жергіліктілерге және пайдалы ғимараттарға барған кезде сіріңкелер мен шамдарды пайдаланбаңыз. Ол үшін электр шамдарын пайдаланыңыз. Тұрғын үйдің немесе үйдің өрт қауіпсіздігі үшін жауапкершілік жалға алушылар мен үй иелеріне жүктеледі.

Егер сіздің үйіңізде өрт пайда болса, оны дереу «101» телефоны арқылы өрт сөндіру қызметіне немесе «112» жедел қызметіне хабарлаңыз. Бұл жағдайда елді мекеннің немесе ауданның, қаланың немесе ауылдың атауы, көшелер, ғимараттың қабаттары мен саны, өрт болған қабат туралы нақты көрсету қажет. Тегі, аты, әкесінің аты және қоңырау шалатын телефон нөмірін көрсетіңіз. Егер адам өміріне қауіп төнсе, балаларға, қарттар мен науқастарға үйден шығуға шұғыл көмек қажет. Бөлмеде мүмкіндігінше электр қуаты мен газды өшіру керек. Сонымен қатар, сіз импровизацияланған құралдармен өртті сөндіруді бастауыңыз керек. Үйіңізді өрттен қорғаңыз!

Ә.ҚАБДЕШОВ,

Сарқан ауданы Төтенше жағдайлар бөлімінің аға инженері, азаматтық қорғау аға лейтенанты.

ІРІ ЖЕМДІ ҚАУІПСІЗ САҚТАУ

Жемді өсіру, дайындау және сақтау – бұл, әрине, маңызды және уақытты қажет ететін мәселе. Күз мезгілінде жем-шөп дайындау уақыты келді. Сіз еңбектеніп отырып ірі азықтар алаңында өз малдарыңыз үшін жем-шөп сақтаңыз. Міне, сол ірі жем-шөпті сақтаудың өрт қауіпсіздігінің қарапайым ережелері.

Тұрақты құрғақ, ыстық және желді ауа райы жағдайында ауылдық елді мекендер мен кәсіпорындарда, саяжай кенттерінде, бау-бақша учаскелерінде от жағуға, белгілі бір учаскелерде өрт қауіпті жұмыстарды жүргізуге, қатты отынмен жұмыс істейтін пештерді, ас үй ошақтарын және қазандық қондырғыларын жағуға жол берілмейді.

Ғимараттар арасындағы өртке қарсы аралықтарды ірі жемді жинауға пайдалануға рұқсат етілмейді. Азық-түлікті дәл осы мақсаттарға арналған бөлмелерде, ғимараттарда сақтау керек, осы мақсаттар үшін жеке ғимараттарды қолданған жөн. Бұл ғимараттарға, ашық сақтау орындарына да өз талаптары бар. Тікелей жұмыс кезінде сіз ережелердің келесі талаптарын есте сақтауыңыз керек. Ірі жем қоймаларының аумағында автомобильдер, тракторлар және басқа да көлік құралдарының тұруына тыйым салынады. Жем-шөп қоймаларындағы жұмысқа ұшқын сөндіргіштермен жабдықталмаған тракторлар мен автомобильдер жіберілмейді. Қоймаға кірер алдында жүргізушілер ұшқын сөндіргішті бекітудің дұрыстығын және сенімділігін тексеруі тиіс. Шығару құбырларымен, коллекторлармен немесе сөндіргіштермен тікелей жанасудан жем-шөптің жануын болдырмау үшін түсіру жұмыстарымен айналысатын трактор-тартқыштар мен автомобильдер маяларға 3 м жақын жақындамауы тиіс. Қоймадан шығуға автомобиль тұрағының орнын тексергеннен және шығару құбырына жақын шөп (сабан) жинағаннан кейін ғана рұқсат етіледі. Тұрғын үйлердің усадыбалы учаскелерінде пішен жинау аула құрылыстарына дейін кемінде 15 метр қашықтықта орындалады. Көрсетілген қашықтықта шөп жинау мүмкін болмаған жағдайда, су құйылған қосымша сыйымдылығы 500 литрден кем емес қойма орны қамтамасыз етілген жағдайда, қашықтық 5 метрге дейін қысқарады.

Жол берілмейді: 1) сарайлардың шатырларына және басқа да шаруашылық құрылыстарына қоймалау; 2) электр беру желілерінің астына жинау; 3) учаскенің сыртқы қоршауынан 3 метрден кем қашықтықта; 4) көшелерде, жолдарда, үй жанындағы учаскелерден тыс жерлерде шөп, шөп маяларын, сабанды, басқа да ірі жем түрлерін орналастыруға.

Құрметті шаруа қожалықтарының басшылары және аудан тұрғындары! Ірі жем-шөпті сақтау үшін осынау өрт қауіпсіздігінің қарапайым ережелерін сақтауды сұраймыз.

Е.ҚУАНЫШҰЛЫ,

Сарқан ауданы ТЖБ бастығы, азаматтық қорғау капитаны.

ПЕНСИОННЫЕ АКТИВЫ РАБОТАЮТ НА БУДУЩЕЕ результаты инвестирования на 1 августа 2026 года

Инвестиционный доход вкладчиков формируется за счет управления пенсионными активами Национальным Банком Казахстана (НБРК) и управляющими инвестиционным портфелем (УИП).

По итогам инвестиционной деятельности НБРК по управлению пенсионными активами, сформированными за счёт обязательных пенсионных взносов (ОПВ), обязательных профессиональных пенсионных взносов (ОППВ) и добровольных пенсионных взносов (ДПВ) размер начисленного инвестиционного дохода за последние 12 месяцев с августа 2025 года по июль 2026 года составил порядка 1,81 трлн тенге, доходность за данный период составила 7,13%.

По пенсионным активам, сформированным за счёт обязательных пенсионных взносов работодателя (ОПВР), начисленный инвестиционный доход по состоянию на 1 августа 2026 года за последние 12 месяцев составил 153,93 млрд тенге, доходность за данный период составила 19,12%.

Важно отметить, что доходность пенсионных активов за отдельные краткосрочные периоды времени не является показателем эффективности их управления. Объективный анализ размера инвестиционного дохода целесообразно делать за более длительный период времени.

Накопленная инвестиционная доходность с момента основания накопительной пенсионной системы в 1998 году по состоянию на 1 августа 2026 года нарастающим итогом составила 1 111,11% при инфляции за весь период 1001,29%.

По состоянию на 1 августа 2026 г. накопленный с 01.04.2014 года (после объединения пенсионных активов в ЕНПФ) чистый инвестиционный доход, заработанный НБРК, превысил 14,68 трлн тенге. С учетом произведенных выплат его доля в общем объеме пенсионных накоплений вкладчиков (получателей) составляет 41,1%, что свидетельствует о значимой роли инвестиционной деятельности в структуре накоплений граждан.

Напомним, что вкладчики имеют право на перевод части пенсионных активов (в настоящее время до 50% пенсионных накоплений за счет ОПВ, ОППВ и до 100% пенсионных накоплений за счет ДПВ) в управление частным управляющим инвестиционным портфелем (УИП), соответствующим требованиям регулятора.

При этом вкладчики могут выбрать один из трех инвестиционных портфелей, в рамках которого работает УИП:

- портфель Кі (12), который подходит всем вкладчикам, независимо от возраста. Минимальный уровень доходности по нему оценивается за последние 12 месяцев;
- портфель Кі (36), который предназначен для тех, кому до пенсии осталось не менее 3 лет. Минимальный уровень доходности оценивается по итогам 36 месяцев;
- портфель Кі (60), который рассчитан на вкладчиков с долгосрочным горизонтом (более 13 лет до пенсии). Минимальный уровень доходности определяется за период 60 месяцев.

Вся система инвестиционного управления и учета пенсионных активов является прозрачной: каждый вкладчик имеет возможность видеть свой инвестиционный доход в личном кабинете на сайте enpf.kz или в мобильном приложении.

Информация по инвестиционному управлению пенсионными активами ЕНПФ и о финансовых инструментах, в которые размещены пенсионные активы ЕНПФ, а также о результатах инвестирования публикуется на официальном сайте ЕНПФ (www.enpf.kz) в разделе «Статистика и аналитика/Инвестиционное управление пенсионными активами», на портале invest.enpf.kz и в информационных материалах Фонда.

Пресс-центр АО ЕНПФ.